

# Könsinkluderande språk i nästa svenska bibelöversättning

DAN NÄSSELQVIST

*Göteborgs universitet*

Sedan mitten av 1980-talet har i princip alla större engelska bibelöversättningar aktivt använt sig av könsinkluderande språk i olika utsträckning för att återge ord och passager som beskriver eller riktar sig till både män och kvinnor.<sup>1</sup> Några översättningar har tillämpat det på fler ställen än så.<sup>2</sup> På svenskt språkområde har de senaste bibelöversättningarna däremot inte arbetat aktivt med könsinkluderande språk. Direktiven för Bibelkommissionen, som producerade Bibel 2000, var redan fastställda när den internationella diskussionen om könsinkluderande språk tog fart på 1980-talet.<sup>3</sup> Svenska Folkbibeln kom till som en reaktion på Bibel 2000 (framför allt översättningen av Nya testamentet, som gavs ut redan 1981) och utifrån dess traditionella perspektiv har det inte varit aktuellt med ett aktivt bruk av könsinkluderande språk, inte heller i den senaste revisionen från 2015.<sup>4</sup> Detsamma gäller Den Svenska Reformationsbibeln, en språklig revidering av Karl XII:s Bibel som gavs ut 2003,<sup>5</sup> liksom Nya världens översättning,

---

<sup>1</sup> Det gäller "ordagranna" översättningar, som New Revised Standard Version (NRSV, 1989), idiomatiska översättningar, som New Jerusalem Bible (NJB, 1996) och New International Version (NIV, 2011), och "friare" översättningar, som Contemporary English Version (CEV, 1995) och New Living Translation (NLT, 1996). Jämför Gordon F. Fee och Mark L. Strauss, *How to Choose a Translation for All Its Worth: A Guide to Understanding and Using Bible Versions* (Grand Rapids: Zondervan, 2007), 97.

<sup>2</sup> Det gäller såväl traditionella översättningar (t.ex. NRSV) som mer radikala (t.ex. *The Inclusive Bible*).

<sup>3</sup> Bibelkommissionen diskuterade frågan internt, men följde i sitt arbete de angivna direktiven, vilka inte nämnde könsinkluderande språk. Se Fredrik Ivarsson, *Evangelium enligt Markus och Maria: Förslag till revidering av NT 81:s översättning av Markusevangeliet utifrån en diskussion om inklusivt språk* (Uppsala: Svenska kyrkans forskningsråd, 1999), 19.

<sup>4</sup> Den gavs ut för första gången 1998 som "Bibeltrogen översättning" (Birger Olsson, *Från Birgitta till Bibel 2000: Den svenska bibelns historia* [Stockholm: Verbum, 2001], 119).

<sup>5</sup> Dess engelska motsvarighet, New King James Version (NKJV, 1982), gavs ut innan könsinkluderande språk blev ett givet – om än omdebatterat – inslag i engelska bibelöversättningar. Den Svenska Reformationsbibeln kom ut i en reviderad version 2015.

Jehovas vittens bibelöversättning från 1992.<sup>6</sup> Den enda bredare svenska översättning som innehåller omfattande könsinkluderande språk är Nya Levande Bibeln från 2003. Det beror inte på ett aktivt val av översättarna till svenska, utan har att göra med att den översattes direkt från engelska och att dess förlaga, New Living Translation (NLT, 1996), tillämpar könsinkluderande språk i stor utsträckning. Mot den här bakgrunden är det särskilt intressant att ett av direktiven bakom Svenska Bibelsällskapets provöversättning av Galaterbrevet och delar av Lukasevangeliet, som gavs ut 2015,<sup>7</sup> handlade om att översättarna skulle använda könsinkluderande språk.

Det tycks alltså som om den internationella debatten om könsinkluderande språk i bibelöversättningar till sist har gett ett avtryck i den svenska kontexten. Den senaste norska bibelöversättningen, Bibel 2011, använder sig också aktivt av könsinkluderande språk, något som Bibelsällskapet hänvisar till i provöversättningens förord.<sup>8</sup> Som exemplen nedan visar är det dock inte fråga om någon omfattande tillämpning i den norska texten.

Mot den här bakgrunden och inför arbetet med nästa stora svenska bibelöversättning är det hög tid att diskutera vad könsinkluderande språk egentligen innebär och på vilka olika sätt det kan tillämpas på svenska. I den här artikeln gör jag just det, samtidigt som jag analyserar olika typer av könsinkluderande språk i engelska översättningar och de strategier som används för att åstadkomma dem. Jag ger också exempel på hur dessa typer av könsinkluderande språk skulle kunna gestalta sig i en framtida svensk översättning av Nya testamentet. För att kunna ta ställning till frågan om könsinkluderande språk bör användas i framtida svenska bibelöversättningar är det nödvändigt att först göra klart för sig vad som egentligen avses och vilka praktiska konsekvenser det får för översättningsarbetet och den färdiga texten.

---

<sup>6</sup> Den kom ut i en reviderad version 2003. Både denna och den tidigare utgåvan baseras på Jehovas vittens engelska bibelöversättning, New World Translation (NWT), som gavs ut första gången 1961. Ingen av dessa versioner använder sig aktivt av könsinkluderande språk.

<sup>7</sup> Svenska Bibelsällskapet, *När tiden var inne... Provöversättning av Lukasevangeliet 9–19 och Galaterbrevet* (Uppsala: Bibelsällskapets förlag, 2015).

<sup>8</sup> Bibelsällskapet, *När tiden var inne*, 14.

## Könsinkluderande språk i äldre svenska bibelöversättningar

Trots att inte någon svensk bibelöversättning aktivt har använt sig av könsinkluderande språk finns det gott om exempel på att översättare genom historien har gjort val som är tydligt könsinkluderande. På flera ställen har de hebreiska och grekiska uttrycken för ”söner” (*bānīm* och *υιοί*) översatts på ett könsinkluderande sätt. Frasen *benê yisrā’el* (”Israels söner”) i 2 Mos 19:6 översattes till exempel med ”Israels barnom” i Karl XII:s Bibel (1703), ”Israels barn” i 1917 års översättning och ”Israels folk” i Bibel 2000. Ingen har reagerat på detta som ett utslag för könsinkluderande språk, eftersom *ben* inte bara betyder ”son”, utan också ”barn” och ”ättling”. Uttrycket ”Israels söner” används på många ställen i Gamla testamentet som en referens till Israels folk. Ett könsspecifikt uttryck (med det maskulina ”söner”) används alltså om en grupp som består av både män och kvinnor. Det har översättarna uppmärksammat och återgett med de könsinkluderande fraserna ”Israels barn” och ”Israels folk”.

På ett liknande sätt används grekiskans *υιός* (”son”) inte bara om söner, utan också för ”barn” och ”ättling”. Redan i Gustav Vasas Bibel (1541) översattes *υιοί τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς* i Matt 5:45 med ”idhar faders barn som är j himmelen”. Här återgavs alltså *υιοί* med ”barn”, eftersom citatet kommer från bergspredikan, som i Matteusevangeliet inte bara riktas till de folkskaror som nämns i början av avsnittet (5:1), utan till alla som läser eller hör Jesus ord. Samma tolkning gjordes av översättarna bakom Karl XII:s Bibel (”edar Faders barn som är i himmelen”) och 1917 års översättning (”eder himmelske Faders barn”). Det är därför särskilt anmärkningsvärt att Bibel 2000 innehåller följande översättning av Matt 5:43–45:

Ni har hört att det blev sagt: *Du skall älska din nästa* och hata din fiende. Men jag säger er: älska era fiender och be för dem som förföljer er; då blir ni er himmelske faders söner. Ty han låter sin sol gå upp över onda och goda och låter det regna över rättfärdiga och orättfärdiga.

Här, precis som på flera andra ställen i Bibel 2000,<sup>9</sup> är texten mer könsspecifik än i äldre översättningar. Svenska Folkbibeln översätter uttrycket

<sup>9</sup> Se t.ex. Matt 5:9 (”Saliga de som håller fred, de skall kallas Guds söner”) och Rom 8:14 (”Alla som leds av ande från Gud är Guds söner”), som översatts med ”Guds söner” i Bibel 2000, men ”Guds barn” i andra svenska översättningar.

som ”er himmelske Fars barn” och markerar därmed, liksom de äldre svenska översättningarna, att det handlar om både män och kvinnor. Det är tydligt att Jesus uppmaning om att älska sina fiender inte bara riktas till män och därmed har de flesta översättare valt att översätta *uioi* med könsinkluderande språk (”barn” istället för ”söner”) för att tydliggöra detta och inte skapa missförstånd hos läsaren.

Könsinkluderande språk har alltså förekommit sporadiskt i äldre svenska bibelöversättningar när källtexten tydligt refererar till både män och kvinnor, även om det inte har tillämpats medvetet (med målet att skapa ett könsinkluderande språk) eller som följd av ett direktiv. När samma term i källtexten (till exempel *uioi*) används för att enbart referera till män har det också översatts könsspecifikt (”söner”) istället för könsinkluderande. Liknelsen om den förlorade sonen inleds i samtliga svenska översättningar med ”En man hade två söner” (Luk 15:11).

Det är alltså inte frågan om att könsinkluderande språk antingen inte används alls eller tillämpas överallt i texterna. Valet står snarare mellan en omedveten tillämpning, som i äldre svenska bibelöversättningar, och ett aktivt bruk, som i engelska översättningar från mitten av 1980-talet och framåt. Bibelsällskapets direktiv om att könsinkluderande språk skulle användas i provöversättningen av Luk 9:51–19:28 och Gal är en indikation om att ett skifte håller på att ske från en omedveten till en medveten användning av könsinkluderande språk också på svenskt språkområde. Att könsinkluderande språk tillämpas medvetet och aktivt innebär dock inte att det bara kan ske på ett enda sätt. De engelska översättningarna visar tydligt att det finns olika typer eller grader av könsinkluderande språk. Innan jag går över till att beskriva dessa skall jag dock adressera frågan om vad som har lett till att könsinkluderande språk numera används aktivt i nästan alla engelska bibelöversättningar.

## Varför använda könsinkluderande språk?

Som jag har antytt ovan har könsinkluderande språk tillämpats sporadiskt och mer eller mindre omedvetet ända sedan den första svenska bibelöversättningen. Detsamma gäller på engelskt språkområde. Redan i den första kompletta engelska översättningen av Bibeln, utgiven av John Wycliffe år

1382, finns könsinkluderande språk på några ställen där källtexterna uttrycker sig könsspecifikt (i maskulinum) samtidigt som de refererar till både män och kvinnor.<sup>10</sup>

Under slutet av 1900-talet förändrades situationen och nästan alla större engelska bibelöversättningar använder sig nu aktivt av könsinkluderande språk i olika utsträckning. Hur kommer det sig? Varför tillämpar översättarna bakom så vitt skilda översättningar som den ”ordagranna” och ekumeniska NRSV, den idiomatiska och evangelikala NIV och den ”fria” och parafraserande CEV könsinkluderande språk på ett aktivt sätt i sitt översättningsarbete?

Orsaken är åtminstone tvådelad och rör förändringar i översättningsideal och språkanvändning (inom både engelska och svenska). I fråga om översättningsidealet går det rent historiskt att klassificera äldre svenska och engelska bibelöversättningar på en glidande skala mellan ”ordagranna” och ”fria”.<sup>11</sup> Svenska lutherska bibelöversättningar, framför allt Gustav Vasas Bibel (1541), Gustaf II Adolfs Bibel (1618) och Karl XII:s Bibel (1703), var förhållandevis ”fria” i förhållande till källtexterna. De berodde till stor del på att de var beroende av Luthers nydanande bibelöversättning, som fokuserade mer på att förmedla Bibelns budskap i dess helhet på naturlig och samtida tyska än att hålla sig strikt trogen mot källtexternas formuleringar och struktur.<sup>12</sup> Under slutet av 1800-talet och stora delar av 1900-talet var allt fler bibelöversättningar i den internationella miljön, inte minst de som var auktoriserade av större samfund, mer eller mindre ”ordagranna”.<sup>13</sup> Situationen ändrades från 1960-talet, som en följd av Eugene Nidas publikationer om översättningsteori. Han beskrev principerna bakom de olika översättningsidealen och argumenterade effektivt för idiomatiska (”fria”) översättningar, vilket har påverkat de flesta större översättningskommittéers arbete sedan dess.<sup>14</sup>

<sup>10</sup> Mark L. Strauss, *Distorting Scripture? The Challenge of Bible Translation & Gender Accuracy* (Eugene: Wipf & Stock, 1998), 17.

<sup>11</sup> Birger Olsson, ”Fri eller ordagrann översättning”, i *Nyöversättning av Nya testamentet: Behov och principer*, red. Utbildningsdepartementet, SOU 1968:65 (Stockholm: Utbildningsdepartementet), 256–94, här 258–65. Jämför Fee och Strauss, *Translation*, 30, 136–43.

<sup>12</sup> Utbildningsdepartementet, *Nyöversättning*, 27.

<sup>13</sup> Fee och Strauss, *Translation*, 139.

<sup>14</sup> Den första publikationen som inledde den här förändringen är Eugene Nida, *Towards a Science of Translating* (Leiden: Brill, 1964).

I och med Nidas bidrag kan översättningsidealen beskrivas tydligare och mer korrekt än med termer som ”ordagrann” och ”fri”. Istället används begreppen formell och funktionell ekvivalens. Formell ekvivalens innebär ett översättningsideal enligt vilket källspråket prioriteras framför målspråket och där översättaren återger originaltextens uttryck och konstruktioner så långt det är möjligt på målspråket, även om det inte är det mest naturliga sättet att uttrycka saken.<sup>15</sup> Fokus ligger på att översätta det som sägs, varefter läsaren får tolka vad det kan betyda. Funktionell ekvivalens innebär att målspråket prioriteras framför källspråket. Översättaren fokuserar mindre på originaltextens form och mer på att uttrycka dess mening på ett motsvarande och naturligt sätt på målspråket.<sup>16</sup>

Moderna bibelöversättningar kan därmed placeras på en glidande skala mellan formell och funktionell ekvivalens, beroende på vilken princip som har dominerat översättningsarbetet. Även om det finns flera moderna bibelöversättningar som utgår från formell ekvivalens har de flesta engelska översättningar från mitten av 1980-talet tydligt påverkats av funktionell ekvivalens.<sup>17</sup> Med detta följer ett fokus på källtextens mening snarare än dess ordalydelse eller form. Översättarens målsättning är att uttrycka textens mening på ett sätt som är naturligt för målspråket, även om det innebär att det sker med en annan struktur eller med andra typer av ord än i källtexten.

Det faktum att allt fler engelska bibelöversättningar under slutet av 1900-talet påverkades av funktionell ekvivalens innebar att de i högre grad använde könsinkluderande språk. När översättare tolkade att textens mening omfattade både män och kvinnor valde de i allt högre utsträckning att tydligt uttrycka det på engelska, även om källtexten använde

<sup>15</sup> Källspråk refererar till det språk som man översätter från, medan målspråk anger det språk man översätter till.

<sup>16</sup> Jämför beskrivningen av karaktärsdragen hos formdrivna (formell ekvivalens) och meningsdrivna (funktionell ekvivalens) översättningar i David Dewey, *A User's Guide to Bible Translations: Making the Most of Different Versions* (Downers Grove: InterVarsity, 2004), 34–39.

<sup>17</sup> Fee och Strauss (*Translation*, 34) klassificerar engelska bibelöversättningar i tre kategorier: ”literal”, ”mediating” och ”idiomatic”. De översättningar som kallas ”literal” (de inkluderar NKJV och NRSV) följer formell ekvivalens, medan ”mediating” (bland dem återfinns NIV och NJB) är tydligt påverkade av funktionell ekvivalens och ”idiomatic” (däribland NLT och CEV) domineras helt av funktionell ekvivalens. De flesta större engelska översättningar från 1980-talets mitt och framåt klassificeras som ”mediating” eller ”idiomatic”.

könsspecifikt språk. De gjorde en klarare skillnad mellan grammatiskt och biologiskt kön och förde inte automatiskt över könsspecifikt (normalt maskulint) språk till målspråket.

Könsinkluderande språk hade dessförinnan använts mer eller mindre omedvetet och i liten skala (till exempel i fråga om att översätta *bānīm* och *viōi* med ”children” istället för ”sons”), men nu tillämpades det medvetet och aktivt på en rad textställen som uppfattades beskriva eller tilltala både män och kvinnor. När översättarna tolkade att källtexten inte omfattade både män och kvinnor använde de könsspecifika uttryck också på engelska.

Den andra orsaken till att nästan alla engelska bibelöversättningar från 1980-talets mitt och framåt aktivt har tillämpat könsinkluderande språk har att göra med förändringar i nutida språk användning. De senaste decennierna har medvetenheten ökat om hur språket både återspeglar och formar världsbild och värderingar. Det är särskilt tydligt i fråga om maskulint könsbundet språk, som ofta används för att omfatta både män och kvinnor. Som ett resultat av att bland annat feminister har kritiserat den dominerande roll som maskulint språk har är de flesta inte längre bekväma med till exempel könsspecifika yrkestitlar.<sup>18</sup> Det är idag vanligare att tala om en ”polis” än en ”polisman”, att använda ”riksdagsledamot” istället för ”riksdagsman” och att välja termen ”lärare” framför den könsspecifika ”lärarinna”.<sup>19</sup> Detta märks också i nyare bibelöversättningar, som ofta undviker att använda könsspecifika yrkestitlar och beskrivningar.<sup>20</sup>

Den ökande medvetenheten om – och känsligheten inför – könsbundet språk har lett till att maskulina ord och uttryck inte längre på ett självklart sätt används för att referera till både män och kvinnor. Det gäller inte minst generiskt ”han”, när det maskulina personliga pronomenet ”han” används i allmänna utsagor som omfattar både män och kvinnor. Det har fått till följd att de nyare engelska bibelöversättningarna försöker undvika att använda ”he” eller ”man” i texter som inte exklusivt handlar om män. Notera förändringen i översättningen av det maskulina substantivet

<sup>18</sup> Dewey, *Bible Translations*, 90.

<sup>19</sup> Jämför Ivarsson, *Evangelium*, 40–41.

<sup>20</sup> Maskulina yrkestitlar och beskrivningar (t.ex. ”workmen”, ”watchmen”, ”herdsmen”) används i betydligt mindre utsträckning i de nyare engelska översättningarna än tidigare (Dewey, *Bible Translations*, 92). På svenskt språkområde har dock Bibel 2000 inneburit att bruket av t.ex. ”förman”/”förmän” och ”landsman”/”landsmän” har ökat i jämförelse med 1917 års översättning.

ἄνθρωπος (”människa”, ”man”) i Rom 3:28 från Revised Standard Version (RSV) och New King James Version (NKJV) till de nyare översättningarna (kursiveringen är min):

λογιζόμεθα γὰρ δικαιοῦσθαι πίστει ἄνθρωπον χωρὶς ἔργων νόμου.<sup>21</sup>

For we hold that *a man* is justified by faith apart from works of law. (RSV, 1952)

Therefore we conclude that *a man* is justified by faith apart from the deeds of the law. (NKJV, 1982)

[S]ince, as we see it, *a person* is justified by faith and not by doing what the Law tells *him* to do. (NJB, 1985)

For we hold that *a person* is justified by faith apart from works prescribed by the law. (NRSV, 1989)

We see that *people* are acceptable to God because they have faith, and not because they obey the Law. (CEV, 1995)

For we hold that *one* is justified by faith apart from works of the law. (ESV, 2001)

Notera att till och med English Standard Version (ESV), vars upphovsmän (kommittén bestod av endast män) aktivt reagerade mot det ökande bruket av könsinkluderande språk, översätter ἄνθρωπος på ett könsinkluderande sätt (”one”). Orsaken är att också översättarna till formellt ekvivalenta versioner som NRSV och ESV uppfattar att Paulus utsaga gäller alla människor, både män och kvinnor, och väljer att uttrycka det tydligt på engelska. David Dewey beskriver det som ett resultat av att könsbundet språk i allmänna utsagor inte bara upplevs stötande, utan dessutom riskerar att missförstås av yngre personer:

Today, the use of *man* to include both men and women is not only widely offensive, it is often not understood ... A younger person or someone

<sup>21</sup> Samtliga grekiska textexempel, inklusive detta, är hämtade från NA<sup>28</sup>.



unacquainted with biblical language who read that “a *man* is justified by faith” might raise what seems to them an obvious question: “By what then is a *woman* justified?”<sup>22</sup>

Samma typ av förändring som i översättningen av ἄνθρωπος går att finna i hur nyare engelska bibelöversättningar tillämpar könsinkluderande språk också på ställen där källtexten saknar könsspecifika ord eller uttryck (i synnerhet i allmänna utsagor). Det gäller till exempel första halvan av Joh 10:9, som på grekiska uttrycks helt utan könsspecifikt språk. Notera hur de äldre översättningarna trots det valde könsspecifikt språk på engelska (jag har kursiverat det maskulina pronomenet), medan de nyare undviker det:

ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα· δι’ ἐμοῦ ἐάν τις εισέλθῃ σωθήσεται

I am the door; if any one enters by me, *he* will be saved (RSV, NKJV)

I am the gate. Anyone who enters through me will be safe (NJB)

I am the gate. Whoever enters by me will be saved (NRSV)

I am the gate. All who come in through me will be saved (CEV)

Könsinkluderande språk tillämpas alltså från och med mitten av 1980-talet alltmer medvetet och aktivt i engelska bibelöversättningar. Bibelsällskapets direktiv om könsinkluderande språk för provöversättningen antyder att samma skifte håller på att ske på svenskt språkområde. Bakgrunden tycks också här vara tvådelad och grunda sig i att översättningsideal och språk-användning har förändrats. Provöversättningen tillämpar könsinkluderande språk på ett oregelbundet sätt, både inom och mellan de två texterna (Luk och Gal).<sup>23</sup> Därmed är det viktigt att analysera inte bara *om* det används, utan också *på vilket sätt*. De nyare engelska bibelöversättningarna visar tydligt att det finns olika typer av könsinkluderande språk.

<sup>22</sup> Dewey, *Bible Translations*, 91.

<sup>23</sup> Se Dan Nässelqvist, ”Svenska Bibelsällskapets provöversättning i ett internationellt perspektiv”, *STK* 92 (2016): 154–63.

## Den första typen: könskorrekt språk

Nästan alla nyare engelska bibelöversättningar använder sig aktivt av könsinkluderande språk och de flesta av dem begränsar bruket till de ställen där källtextens mening är tydligt inkluderande. Den första – och vanligaste – typen av könsinkluderande språk är därmed den som används för att översätta ord och uttryck som i källtexten uttrycks med köns specifikt (normalt maskulint) språk, men där det är tydligt att textens mening är könsinkluderande, det vill säga omfattar både män och kvinnor. Utgångspunkten för ett sådant resonemang är funktionell ekvivalens, eftersom detta översättningsideal fastställer att en översättning skall följa och uttrycka källtextens mening snarare än dess form. Val av den här typen används dock även i vissa formellt ekvivalenta bibelöversättningar som tillämpar könsinkluderande språk, till exempel NRSV.

Den första typen av könsinkluderande språk kallas ofta för ”gender accurate”,<sup>24</sup> det vill säga ”könskorrekt” språk. Detta för att markera att det inte står i kontrast till traditionella översättningar, utan utgör det bästa sättet att översätta meningen hos specifika ord och uttryck. Om de refererar till en man översätts de med motsvarande maskulina ord eller uttryck på målspråket, men om de refererar till både män och kvinnor översätts de med könsinkluderande språk.

### *Könskorrekt språk vid specifika maskulina termer*

Nyare engelska översättningar som tillämpar könsinkluderande språk använder sig konsekvent av könskorrekt språk, men det blir särskilt tydligt vid maskulina termer som traditionellt har översatts med ”son”, ”far”, ”bror” och liknande. Könskorrekt språk används genomgående på de ställen där äldre bibelöversättningar mer eller mindre omedvetet gjorde samma sak, till exempel i de fall då ”söner” (*bānīm* eller *υιοί*) tydligt refererar till både män och kvinnor. Det tillämpas också på en rad ställen där äldre bibelöversättningar inte har valt könsinkluderande formuleringar. Det gäller till exempel när källtexterna använder ord som *ἄνθρωπος* (”människa”, ”man”), *ἄδελφός* (”bror”) och *πατήρ* (”far”, ”förfader”).

Jag beskrev ovan hur *ἄνθρωπος* i Rom 3:28 har översatts i äldre och nyare engelska bibelöversättningar. Tidigare använde översättare ”man”,

<sup>24</sup> Fee och Strauss, *Translation*, 97–98. Se också Strauss, *Distorting Scripture?*, 14–15, som dock kopplar det explicit till författarens intention (vilken han å andra sidan identifierar som textens mening på flera andra ställen i boken).

som på engelska visserligen uttrycker betydelsen ”människa”, men gör det med ett maskulint könsspecifikt ord. Nyare översättningar återger det därför med ett könsinkluderande uttryck, ”a person” eller ”people”. När ἄνθρωπος används för att referera just till en man använder dock även de nyare bibelöversättningar som tillämpar könskorrekt språk ett könsspecifikt ord, ”man”. En könskorrekt översättning handlar helt enkelt om att så tydligt som möjligt återge källtextens mening. Refererar den till en man används könsspecifikt språk i översättningen; refererar den till både män och kvinnor används könsinkluderande språk.

På svenska skapar inte ἄνθρωπος samma problem som på engelska, eftersom det kan översättas med det könsspecifika ”man” när det refererar till en specifik man och med det könsinkluderande ”människa” när det refererar till både män och kvinnor. Därmed kommer inte en framtida svenska bibelöversättning som väljer att tillämpa könskorrekt språk att ha några problem med att återge ἄνθρωπος. Bibel 2000, som inte har arbetat aktivt med könskorrekt språk, visar det tydligt i översättningen av Joh 1:6 och Rom 3:28 (kursiveringen är min):

Det kom *en man* som var sänd av Gud, hans namn var Johannes (Joh 1:6)

Ty vi menar att *människan* blir rättfärdig på grund av tro, oberoende av laggärningar (Rom 3:28)

Den grekiska termen ἀδελφός (”bror”) har resulterat i nya formuleringar på engelska när könskorrekt språk används. Precis som ἄνθρωπος kan ἀδελφός användas för att referera till personer av manligt kön; det översätts då med ”brother”, som i Matt 17:1 (”John the brother of James”, NIV). I de nytestamentliga breven förekommer det på många ställen som en referens till brevmottagarna, de troende på en viss plats. Eftersom de flesta tänker sig att dessa troende innefattade både män och kvinnor har det blivit vanligt att i sådana fall använda könskorrekt språk för att översätta ἀδελφός. Jämför översättningen av ἀδελφοί in Fil 4:1 (kursiveringen är min):

ὥστε, ἀδελφοί μου ... οὕτως στήκετε ἐν κυρίῳ

Therefore, my *brethren* ... in this way stand firm in the Lord (NASB)<sup>25</sup>

<sup>25</sup> New American Standard Bible (NASB) är den striktast formellt ekvivalenta av de större engelska bibelöversättningarna. Den skapades av amerikanska evangelikala som inte var

So then, my *brothers and dear friends* ... hold firm in the Lord (NJB)

Therefore, my *brothers and sisters* ... stand firm in the Lord in this way (NRSV, NIV)

*Dear friends* ... Please keep on being faithful to the Lord. (CEV)

Derfor, mine *søsken* ... stå fast i Herren (N11BM)<sup>26</sup>

I översättningen av Fil 4:1 syns en tydlig växling från det könsspecifika ”brethren” till uttryck som inkluderar både män och kvinnor, till exempel ”brothers and sisters” och ”dear friends”. Den norska Bibel 2011 använder det könsneutrala ”søsken”, vilket dock inte fungerar lika naturligt i tilltal på svenska (”mina syskon” har inte den familjära ton som finns i ”mina bröder”, ”mina systrar” eller ”mina bröder och systrar”). Motsvarande tendens att tillämpa könskorrekt språk går att finna i Bibelsällskapets provöversättning av Galaterbrevet. På samtliga ställen där *ἀδελφοί* används (Gal 1:2, 11; 3:15; 4:12, 28, 31; 5:11, 13; 6:1, 18) översätts det med ”bröder och systrar”. Utgivarna tolkar alltså Galaterbrevet (i likhet med de flesta kommentarförfattare) som riktat till både män och kvinnor och väljer därför en könsinkluderande översättning av *ἀδελφοί* på de ställen där Paulus använder det för att uppmana mottagarna.

Ytterligare ett exempel på ett maskulint ord som kan används både könsspecifikt och könsinkluderande är *πατήρ* (”far”, ”förälder”, ”för-fader”). Det används ofta som en referens till en förälder av manligt kön och samtliga översättningar återger det då med det könsspecifika ”father”. Det gäller till exempel Apg 7:14, som talar om hur Josef sände bud till bland annat Jakob, ”his father”.<sup>27</sup> På andra ställen står *πατήρ* i plural och refererar till någons föräldrar, både fadern och modern. Då väljer samtliga översättningar det könsinkluderande ”parents”. Ett exempel på detta är

---

nöjda med RSV, gavs ut 1971 och reviderades senast 1995. Dess upphovsmän är öppet kritiska mot bruket av könsinkluderande språk och NASB har ofta maskulina uttryck även där källtexten är genusneutral (Dewey, *Bible Translations*, 156–57, 173).

<sup>26</sup> N11BM är en förkortning för bokmålsversion av Bibel 2011, den senaste norska bibelöversättningen, som gavs ut av det norska bibelsällskapet. I detta och samtliga följande exempel från Bibel 2011 återges just bokmålsversionen.

<sup>27</sup> Se t.ex. RSV, NKJV, NASB, NJB, NRSV, NLT, CEV och NIV. Bibel 2000 har ”sin far Jakob”.

Heb 11:23 där Moses föräldrar omnämns med frasen τῶν πατέρων αὐτοῦ, vilket översätts med ”his parents” eller ”Moses’ parents”.<sup>28</sup>

På flera ställen används πατήρ för att referera till en släkting av en äldre generation (”förfader”). I sådana fall skiljer sig de översättningar som tillämpar könsinkluderande språk från dem som undviker det. Se till exempel första halvan av Joh 6:31 (kursiveringen är min):

οἱ πατέρες ἡμῶν τὸ μάννα ἔφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ

Our *fathers* ate the manna in the wilderness (RSV, NKJV, NASB)

Our *ancestors* ate the manna in the wilderness (NRSV, NIV)

I Joh 6:31 är det tydligt att οἱ πατέρες inte bara refererar till män, utan till alla israeliter som tog del i ökenvandringen. Det könsinkluderande ”ancestors” är därför en mer träffande översättning än ”fathers”, vilket är poängen med könskorrekt språk.

Svenska översättningar har större problem än de engelska med πατήρ, eftersom svenskan saknar en könsinkluderande term motsvarande ”ancestors”. ”Förfader” och ”anfader” är könsspecifika, så en könskorrekt översättning av Joh 6:31 skulle kräva en mer omfattande omskrivning på svenska. I Bibel 2000 används ”fäder”, ”förfäder” och ”anfäder” när πατήρ refererar till tidigare generationer (Joh 6:31 inleds med: ”Våra fäder åt mannat i öknen”) och det kommer att vara en utmaning att hitta ett väl fungerande könsinkluderande uttryck som fångar samma betydelse.<sup>29</sup> Den här problematiken är tydlig i Bibelsällskapets provöversättning. Trots direktiv om att använda könsinkluderande språk så märks det inte i översättningen av de ställen där πατήρ används med referens till tidigare generationer (kursiveringen är min):<sup>30</sup>

Dom över er! Ni reser minnesstenar över profeterna som *era fäder* (οἱ δὲ πατέρες ὑμῶν) slog ihjäl.<sup>31</sup> (Luk 11:47)

<sup>28</sup> Se RSV, NKJV, NASB, NJB, NRSV, NLT, CEV och NIV. Bibel 2000 väljer ”Moses föräldrar”.

<sup>29</sup> Samma begränsning finns i norska språket. Bibel 2011 inleder Joh 6:31 med ”våre fedre”.

<sup>30</sup> I samtliga dessa exempel har Bibel 2011 ”fedrene”.

<sup>31</sup> Provöversättningen följer här Bibel 2000, som också översätter οἱ πατέρες ὑμῶν med ”era fäder”.

Ni är alltså vittnen till vad *era fäder* har gjort (τοῖς ἔργοις τῶν πατέρων ὑμῶν) och ni ger dem ert gillande; de dödade profeterna och ni reser minnesstenar över dem.<sup>32</sup> (Luk 11:48)

Jag gick längre än många av mina jämnåriga landsmän i lojalitet mot judisk sed och hävdade traditionerna från *mina fäder* (τῶν πατρικῶν μου παραδόσεων) ivrigare än de.<sup>33</sup> (Gal 1:14)

### *Könskorrekt språk i översättningen av generiskt "han"*

Könskorrekt språk är inte begränsat till översättningen av nyckeltermer som υἱός, ἄνθρωπος, ἀδελφός och πατήρ; den framträder lika tydligt i översättningen av generiskt "han".<sup>34</sup> Begreppet generiskt "han" refererar till de tillfällen då ett ord i maskulinum används i generella utsagor och alltså refererar till både män och kvinnor. Det rör sig oftast om det maskulina personliga pronomenet i tredje person singular (αὐτός, "han") eller den maskulina bestämda artikeln (ὁ) i ett substantiverat particip.

De nyare engelska översättningar som aktivt tillämpar könsinkluderande språk använder könskorrekt språk för att översätta generiskt "han". Det innebär att maskulina pronomen och artiklar översätts med "he" eller "he who" när de refererar till en man, men med någon form av omskrivning när de förekommer i allmänna utsagor. Det finns åtminstone åtta olika strategier för att skapa sådana omskrivningar på engelska.<sup>35</sup>

Ett av de vanligaste sätten att skapa en könskorrekt översättning (härefter kallad strategi 1) av ett maskulint ord i en generell utsaga består av att ändra numerus från tredje person singular till tredje person plural. Detta beror på att engelskan har könsneutrala pronomen i tredje person plural

<sup>32</sup> Provöversättningen följer här Bibel 2000, som också översätter τῶν πατέρων ὑμῶν med "era fäder".

<sup>33</sup> Provöversättningen ligger här nära Bibel 2000, som översätter τῶν πατρικῶν μου med "från våra fäder".

<sup>34</sup> Ett exempel på detta är att NRSV innehåller drygt 4200 färre exempel av "he", "him" och "his" jämfört med RSV (Vern Poythress och Wayne Grudem, *The Gender Neutral Bible Controversy: Is the Age of Political Correctness Altering the Meaning of God's Words?*, updated edition [Fearn: Mentor Imprint, 2003], 128).

<sup>35</sup> Olika författare presenterar delvis överlappande beskrivningar av strategier för att översätta generiskt "han" i allmänna utsagor. Fee och Strauss, *Translation*, 103–5, tar upp fem strategier relaterade till maskulina personliga pronomen, Vern S. Poythress och Wayne A. Grudem, *The TNIV and the Gender-Neutral Bible Controversy* (Nashville: Broadman & Holman, 2004), 86–95, behandlar fem strategier för både maskulina pronomen och bestämda artiklar, och Strauss, *Distorting Scripture?*, 113–25, nämner eller analyserar sju olika strategier för maskulint pronomen eller bestämd artikel.

som kan användas om människor ("they"), men saknar det i tredje person singular ("it" används om till exempel djur och föremål, men inte om människor).<sup>36</sup> Eftersom generiskt "han" normalt används i generella utsagor, som implicit gäller många människor även om de uttrycks i singular på grekiska, fungerar plural ofta väl.<sup>37</sup> Jämför översättningen av andra halvan av 1 Joh 4:16 (kursiveringen är min):

ὁ θεὸς ἀγάπη ἐστίν, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ θεῷ μένει καὶ ὁ θεὸς ἐν αὐτῷ μένει.

God is love, and *he* who abides in love abides in God, and God abides in *him* (RSV)

God is love, and *those* who abide in love abide in God, and God abides in *them*. (NRSV)

RSV har en formellt ekvivalent översättning av 1 Joh 4:16 utan könsinkluderande språk, vilket innebär att såväl den maskulina bestämda artikeln (ὁ) i den substantiverade participfrasen (ὁ μένων) som det maskulina personliga pronomenet (αὐτῷ) översätts med könsspecifika engelska termer ("he" och "him"). NRSV kombinerar formell ekvivalens med könsinkluderande språk och har i det här fallet en könskorrekt översättning. Genom att omvandla meningen till plural undviker NRSV könsspecifika uttryck och fångar därmed att det är en allmän utsaga som inte bara gäller män.<sup>38</sup>

Ett andra sätt (strategi 2) att uppnå en könskorrekt översättning av generiskt "han" med allmän referens är att ändra både person och numerus, från tredje person singular ("he") till andra person plural ("you"). Jämför översättningen av Joh 8:51 (kursiveringen är min):

ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἴαν τις τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα.

Truly, truly, I say to you, if *any one* keeps my word, *he* will never see death. (RSV)

I tell you for certain that if *you* obey my words, *you* will never die. (CEV)

<sup>36</sup> Samma begränsning återfinns i svenska.

<sup>37</sup> Jämför argumenten i Fee och Strauss, *Translation*, 104–5.

<sup>38</sup> För kritik av en sådan översättning, se Poythress och Grudem, *TNIV*, 87.

Återigen krävs omskrivningar för att undvika könsspecifikt språk i en översättning av en allmän utsaga. Förändringen är avsevärd eftersom utsagan plötsligt riktas direkt till läsarna/åhörarna, men den kan försvaras med att allmänna utsagor på engelska ofta använder andra person plural (till exempel "You get what you pay for").<sup>39</sup>

Ett tredje sätt (strategi 3) handlar om att ändra från tredje person singular ("he") till första person plural ("we"). Den här strategin används sällan, men förekommer bland annat i översättningen av 1 Joh 3:17 (kursiveringen är min):

ὅς δ' ἂν ἔχη τὸν βίον τοῦ κόσμου καὶ θεωρῇ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ χρεῖαν ἔχοντα καὶ κλεισῆι τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ, πῶς ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ μένει ἐν αὐτῷ;

But if *any one* has the world's goods and sees *his* brother in need, yet closes *his* heart against *him*, how does God's love abide in *him*? (RSV)

If *we* have all *we* need and see one of *our* own people in need, *we* must have pity on *that person*, or else *we* cannot say *we* love God. (CEV)

I 1 Joh 3:17 har CEV valt att översätta framför allt en rad maskulina personliga pronomen med "we". Utgivarna har därmed undvikit könsspecifikt språk i en allmän utsaga genom att låta den handla om avsändarna och mottagarna. Utsagan blir alltså något mindre allmän med den här strategin, eftersom inte alla människor automatiskt ryms i "vi".

Ett fjärde sätt (strategi 4) att skapa en könskorrekt översättning av generiskt "han" med allmän referens är att kombinera singular och plural genom att använda "they" tillsammans med ett korrelat i singular, som i översättningen av Matt 5:41 (kursiveringen är min):

καὶ ὅστις σε ἀγγαρεύσει μίλιον ἓν, ὑπάγε μετ' αὐτοῦ δύο.

And *whoever* compels you to go one mile, go with *him* two. (NKJV)

If *anyone* forces you to go one mile, go with *them* two miles. (NIV)

I grekiskan korrelerar båda pronomen (ὅστις och αὐτοῦ) med varandra vad det gäller numerus; de står i singular. NKJV återger detta med förhållande med två pronomen i singular ("whoever" och "him"). NIV söker en

<sup>39</sup> Fee och Strauss, *Translation*, 104.



könskorrekt översättning av vad som tycks vara en allmän utsaga (och som därmed gäller både män och kvinnor), genom att omvandla det andra pronomenet till plural ("them"). En sådan förändring av numerus är inte ovanlig på engelska, men uppfattas av vissa som undermåligt skriftspråk.<sup>40</sup>

Ett femte sätt (strategi 5) består av att det maskulina personliga pronomenet byts ut mot ett substantiv som inte är könsspecifikt. Den här strategin blir snabbt slitsamt repetitiv, men den används sporadiskt i de översättningar som tillämpar könsinkluderande språk. Se översättningen av första halvan av Luk 10:6 (kursiveringen är min):

καὶ ἐὰν ᾗ ἐκεῖ υἱὸς εἰρήνης, ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν ἡ εἰρήνη ὑμῶν

And if *a son of peace* is there, your peace shall rest upon *him*; (RSV)

And if *anyone* is there who shares in peace, your peace will rest on *that person*; (NRSV)

Här har NRSV valt könsinkluderande språk för huvudordet υἱὸς εἰρήνης och det personliga pronomen som refererar tillbaka till det (αὐτόν). För att undvika en könsspecifik översättning har det personliga pronomenet ("him") bytts ut mot ett substantiv ("person") med ett demonstrativt pronomen ("that").

Ett sjätte sätt (strategi 6) att skapa en könskorrekt översättning av generiskt "han" med allmän referens har vi redan sett flera exempel på. Det består av att ersätta ett maskulint personligt pronomen med ett obestämt (och därmed könsneutralt) pronomen. Se översättningen av Joh 1:9 (kursiveringen är min):

ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.

The true light that enlightens *every man* was coming into the world (RSV)

The true light that gives light to *everyone* was coming into the world (NRSV)

<sup>40</sup> Jämför Fee och Strauss, *Translation*, 104; Poythress och Grudem, *TNIV*, 92–93.

Ett sjunde sätt (strategi 7) består av att undvika det maskulina personliga pronomenet i översättningen. Det är möjligt i en rad nytestamentliga allmänna uttryck, till exempel i Mark 4:9 (kursiveringen är min):

καὶ ἔλεγεν· ὃς ἔχει ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω.

And he said, “*He* who has ears to hear, let *him* hear.” (RSV)

And he said, “Let *anyone* with ears to hear listen!” (NIV)

RSV använder två maskulina personliga pronomen (“he” och ”him”) som refererar till samma person. NIV undgår könsspecifikt språk i en allmän utsaga genom att välja ett könsneutralt obestämt pronomen (“anyone”) och sedan undvika ett andra personligt pronomen.

Det åttonde sättet (strategi 8) att skapa en könskorrekt översättning av generiskt ”han” med allmän referens består av att komplettera det maskulina personliga pronomenet (“he”) med ett feminint (“he or she”) så att uttrycket blir könsbalanserat. Det är därmed en slags motsvarighet till att översätta ἀδελφός med ”brothers and sisters”. Jag har inte hittat något konkret exempel på den här strategin i de nyare engelska översättningar jag har granskat, även om den diskuteras i litteraturen.<sup>41</sup> Nedanstående exempel från 1 Kor 8:13 är därför delvis konstruerat (kursiveringen är min):

διόπερ εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω.

Therefore, if food is a cause of my *brother's* falling, I will never eat meat, lest I cause my *brother* to fall. (RSV)

Therefore, if what I eat causes my *brother or sister* to fall into sin, I will never eat meat again, so that I will not cause *them* to fall. (NIV)

Therefore, if what I eat causes my *brother or sister* to fall into sin, I will never eat meat again, so that I will not cause *him or her* to fall. (översättning med feminint pronomen)

NIV översätter det första ἀδελφόν med ”brothers and sisters” och det andra med ”them” (strategi 1). Den konstruerade översättningen avslutar

<sup>41</sup> Se Strauss, *Distorting Scripture?*, 113–14.

med det könsbalanserade ”him or her” istället för det könsneutrala ”them”. Resultatet visar att den här strategin riskerar att bli lika otymplig som strategi 5 (då pronomen byts ut mot substantiv), vilket förmodligen är orsaken till varför det inte används aktivt i de översättningar jag har granskat.

Ett nionde sätt (strategi 9) finns inte i engelskan, men används redan i svenskan vid allmänna utsagor. Det består av att använda det generiska pronomenet ”man”.<sup>42</sup> Det är visserligen vanligt i allmänna uttalanden på svenska (till exempel: ”Om man vill komma någon vart måste man jobba för det”), men det är inte givet att det gör texten könsinkluderande för alla eller ens de flesta läsare. Ett slags maskulint uttryck (”han”) skulle i så fall bytas ut mot ett annat (”man”) – om än inte lika tydligt köns specifikt – för att referera till både män och kvinnor. Bruket av ”man” i allmänna uttryck har också kritiserats för att vara sexistiskt och det mer dialektala ”en” har föreslagits som ett alternativ.<sup>43</sup>

De här nio strategierna för att undvika generiskt ”han” vid allmänna utsagor är visserligen könskorrekta, men de innebär alla någon typ av förändring i jämförelse med källtexten.<sup>44</sup> De fyra första strategierna handlar om att byta numerus eller både person och numerus hos hela eller delar av meningen. De fem sista strategierna utgår istället från att ett maskulint personligt pronomen antingen undviks (genom att det ersätts med ett substantiv, ett annat pronomen eller raderas helt) eller kompletteras med ett feminint personligt pronomen.

Även om strategierna leder till förändringar i form, så kan de försvaras med att de därmed bevarar källtextens mening, ett argument som väger särskilt tungt i funktionellt ekvivalenta översättningar. Strategierna erbjuder olika sätt att bevara något av det mest centrala i en allmän utsaga, nämligen att den potentiellt gäller alla, inte bara män.

Även om de olika strategierna för en könskorrekt översättning av generiskt ”han” erbjuder många möjligheter är de inte lika användbara eller passande i alla sammanhang. Det går alltså inte att välja en av strategierna och tillämpa den på samtliga allmänna utsagor med generiskt ”han” i Nya

---

<sup>42</sup> Ivarsson (*Evangelium*, 54) använde ”man” för att skapa en mer könsinkluderande översättning av allmänna utsagor i Markusevangeliet.

<sup>43</sup> Östen Dahl, ”Från hen till en. Ännu ett svenskt pronomen i farozonen”, *Språktidningen* 3/2013, 54–55. Jämför kritiken i Bo Löfvendahl, ”’En’ ingen självklar ersättare för ’man’”, *Svenska Dagbladet* 2014-09-15, <http://www.svd.se/en-ingen-sjalvklar-ersattare-for-man>. Jag diskuterar användningen av ”hen” senare i artikeln.

<sup>44</sup> Jämför Fee och Strauss, *Translation*, 104.

testamentet. Precis som med andra översättningsfrågor finns det ingen genväg runt det faktum att varje textställe måste bedömas för sig.

### *Könskorrekt språk vid generiskt "han" i svensk översättning*

Hur fungerar de åtta strategierna i en svensk bibelöversättning? Nedan ger jag möjliga översättningar av några textställen som har generiskt "han" i Nya testamentet utifrån de nio strategier som har beskrivits ovan.<sup>45</sup> De fungerar som en illustration av att olika strategier behövs i olika sammanhang, samtidigt som de indikerar att några strategier är mer respektive mindre användbara på svenska. Notera att norska Bibel 2011, den enda större översättning på något av de nordiska språken som aktivt har tillämpat könsinkluderande språk, inte genomgående använder könskorrekt språk på något av dessa ställen.

Jag börjar med ett förhållandevis lätthanterligt bruk av generiskt "han", från första halvan av Luk 11:23 (kursiveringen är min):

ὁ μὴ ὦν μετ' ἐμοῦ κατ' ἐμοῦ ἐστίν, καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ σκορπίζει.

*Den som inte är med mig är mot mig, och den som inte samlar med mig, han skingrar (utan könskorrekt språk; från Bibel 2000)*<sup>46</sup>

*De som inte är med mig är mot mig, och de som inte samlar med mig, de skingrar (strategi 1, ändra till tredje person plural)*

*Ni som inte är med mig är mot mig, och ni som inte samlar med mig, ni skingrar (strategi 2, ändra till andra person plural)*

*Vi som inte är med mig är mot mig, och vi som inte samlar med mig, vi skingrar (strategi 3, ändra till första person plural)*

*Den som inte är med mig är mot mig, och den som inte samlar med mig, de skingrar (strategi 4, kombinera singular och plural)*

<sup>45</sup> I nedanstående exempel har jag primärt reviderat befintliga översättningar (Bibel 2000 eller bibelsällskapets provöversättning), snarare än nyöversatt källtexten. Detta för att skillnaderna i hur generiskt "han" kan hanteras på svenska skall bli så tydliga som möjligt genom att översättningarna i övrigt är likartade.

<sup>46</sup> Bibel 2011 har samma typ av översättning som Bibel 2000, utan könskorrekt språk: "Den som ikke er med meg, er mot meg. Og den som ikke samler med meg, han sprer".

*Den som* inte är med mig är mot mig, och *den som* inte samlar med mig, *den personen* skingrar (strategi 5, byt ut pronomen mot substantiv)

*Den som* inte är med mig är mot mig, och *den som* inte samlar med mig skingrar (strategi 7, ta bort pronomen; från Bibelsällskapets provöversättning)

*Den som* inte är med mig är mot mig, och *den som* inte samlar med mig, *han eller hon* skingrar (strategi 8, komplettera med feminint pronomen)

I ett så pass okomplicerat exempel som Luk 11:23 är det tydligt att det inte finns någon anledning att ta till stora omskrivningar (som i strategi 1–4) för att komma bort från det könsspecifika uttrycket i Bibel 2000 och göra den allmänna utsagan könsinkluderande. Det är också tydligt att strategi 4, att kombinera singular och plural, inte alls fungerar lika väl på svenska som på engelska i ett sådant här sammanhang. Strategierna 6 och 9 kan inte tillämpas på ett bra sätt och strategi 8 är både otymplig och inkonsekvent (”den” och ”han eller hon” refererar till samma person). Strategi 7, som handlar om att ta bort det maskulina pronomenet (och som används i provöversättningen), fungerar utmärkt och skapar minimal förändring av formen.<sup>47</sup>

En mer svårhanterlig text finns i Luk 14:28. Här tillämpar inte Bibelsällskapets provöversättning könsinkluderande språk trots att versen framstår som en allmän utsaga, inte minst då 14:25 anger att Jesus talat till ὄχλοι πολλοί, ”stora skaror”, och då 14:26–27 består av andra allmänna utsagor om lärjungaskap (kursiveringen är min):

τίς γὰρ ἐξ ὑμῶν θέλων πύργον οἰκοδομῆσαι οὐχὶ πρῶτον καθίσας ψηφίζει τὴν δαπάνην, εἰ ἔχει εἰς ἀπαρτισμόν;

Om någon av er vill bygga ett torn, sätter *han sig* då inte ner och räknar ut vad det kostar, för att se om *han* har råd med bygget? (utan könskorrekt språk; från Bibel 2000)<sup>48</sup>

<sup>47</sup> En förutsättning för att kunna använda den här strategin tillsammans med substantive-rade particip med maskulin bestämd artikel (t.ex. ὁ μὴ ὄν) är att de översätts könsinkluderande (”den som” snarare än ”han som”), men det är ett faktum i Bibel 2000 och har funnits i svensk bibelöversättningstradition sedan Gustav Vasas Bibel (som översätter participfrasen med ”then icke medh migh är”).

<sup>48</sup> Bibel 2011 har samma typ av översättning som Bibel 2000, utan könskorrekt språk: ”Dersom en av dere vil bygge et tårn, setter *han* seg ikke da først ned og regner ut hva det vil koste, for å se om *han* har penger nok til å fullføre det?”

Om någon av er tänker bygga ett torn, sätter *han sig* inte då först ner och räknar ut vad det skulle kosta att slutföra bygget? (utan könskorrekt översättning; från bibelsällskapets provöversättning)

Om någon av er vill bygga ett torn, sätter *de sig* inte först ner och räknar ut vad det skulle kosta, för att se om *de* har råd med bygget? (både strategi 1, ändra till tredje person plural, och strategi 4, kombinera singular och plural)

Om *ni* vill bygga ett torn, sätter *ni* inte *er* först ner och räknar ut vad det skulle kosta, för att se om *ni* har råd med bygget? (strategi 2, ändra till andra person plural)

Om *vi* vill bygga ett torn, sätter *vi* inte *oss* först ner och räknar ut vad det skulle kosta, för att se om *vi* har råd med bygget? (strategi 3, ändra till första person plural)

Om någon av er vill bygga ett torn, sätter *sig* inte *den personen* först ner och räknar ut vad det skulle kosta, för att se om *den* har råd med bygget? (strategi 5, byt ut pronomen mot substantiv)

*Var och en* som tänker bygga ett torn, sätter *sig* väl först ner och räknar ut vad det skulle kosta att slutföra bygget? (strategi 6, byt personligt pronomen mot obestämt pronomen)

Om någon av er tänker bygga ett torn, sätter *han eller hon sig* inte då först ner och räknar ut vad det skulle kosta, för att se om *han eller hon* har råd med bygget? (strategi 8, komplettera med feminint pronomen)

Om *man* vill bygga ett torn, sätter *man sig* då inte ner och räknar ut vad det skulle kosta, för att se om *man* har råd med bygget? (strategi 9, byt ut pronomen mot "man")

Vid översättning av Luk 14:28 är det tydligt vilka översättningar som fungerar och vilka som inte gör det. Strategi 7 (att ta bort pronomen), som fungerade utmärkt för Luk 11:23, går inte ens att tillämpa på den här texten. Strategi 1 och 4 (som ger samma resultat) fungerar inte på grund av bristande korrespondens mellan "er" och "de". Strategi 2 och 3 leder till stora omskrivningar när också subjektet måste omvandlas till "vi" eller "ni" (istället för "någon av er"). Strategierna 5, 8 och 9 blir omedelbart

repetitiva, något som skulle förvärras ytterligare om Luk 14:29 tas med.<sup>49</sup> Strategi 6 kräver viss omskrivning gentemot källtexten (subjektet översätts med ”var och en” istället för ”någon av er”), men leder till att singular bevaras genom hela meningen, samtidigt som hänvisningarna till subjektet är könsneutrala. En könskorrekt översättning av Luk 14:28 bör därmed använda sig av strategi 6, att byta ut det personliga pronomenet mot ett obestämt pronomen.

Som tredje och sista exempel skall jag återvända till 1 Joh 4:16, som jag presenterade ovan som en illustration av strategi 1. Här behövs en annan översättningsstrategi jämfört med i Luk 11:23 och 14:28 för att meningen skall fungera väl på svenska (kursiveringen är min):

ὁ θεὸς ἀγάπη ἐστίν, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ θεῷ μένει καὶ ὁ θεὸς ἐν αὐτῷ μένει.

Gud är kärlek, och *den som* förblir i kärleken förblir i Gud och Gud i *honom*. (utan könskorrekt språk; från Bibel 2000)<sup>50</sup>

Gud är kärlek, och *de som* förblir i kärleken förblir i Gud och Gud i *dem*. (strategi 1, ändra till tredje person plural)

Gud är kärlek, och *ni som* förblir i kärleken förblir i Gud och Gud i *er*. (strategi 2, ändra till andra person plural)

Gud är kärlek, och *vi som* förblir i kärleken förblir i Gud och Gud i *oss*. (strategi 3, ändra till första person plural)

Gud är kärlek, och *den som* förblir i kärleken förblir i Gud och Gud i *dem*. (strategi 4, kombinera singular och plural)

Gud är kärlek, och *den som* förblir i kärleken förblir i Gud och Gud förblir i *den personen*. (strategi 5, byt ut pronomen mot substantiv)

Gud är kärlek, och *den som* förblir i kärleken förblir i Gud och Gud i *honom eller henne*. (strategi 8, komplettera med feminint pronomen)

<sup>49</sup> Vid strategi 9 skulle inte problemet lösas om ”man” byttes ut mot ”en” (se diskussionen ovan om huruvida ”man” fungerar bra eller inte för att referera till både män och kvinnor i allmänna uttryck).

<sup>50</sup> Bibel 2011 har samma typ av översättning som Bibel 2000, utan könskorrekt språk: ”Gud er kjærlighet, og *den som* blir i kærligheten, blir i Gud og Gud i *ham*”.

Här går det inte att tillämpa strategi 6 (att byta ut personligt mot obestämt pronomen) eller 7 (att ta bort pronomenet), eftersom den avslutande satsen behöver ett tydligt uttryck för vem Gud förblir i. Strategi 4 (att kombinera singular och plural) fungerar liksom i de tidigare exemplen inte bra på svenska. Strategierna 2–3 (att ändra till andra eller första person plural) är möjliga att använda, men begränsar utsagan så att den inte är lika allmän, utan bara gäller en viss grupp.<sup>51</sup> Strategi 5 (att byta ut pronomenet mot ett substantiv) är torr och riskerar att bli enformig, men den skulle kunna användas här. Strategi 8 fungerar dåligt, precis som i Luk 11:23, eftersom den använder ”den” och ”han eller hon” för att referera till samma person.<sup>52</sup> På svenska är strategi 1 (att ändra till tredje person plural) bäst lämpad för 1 Joh 4:16, eftersom den undviker att begränsa den allmänna utsagan med könspecifikt språk (som i Bibel 2000) eller avgränsande omskrivningar (som i strategi 2 och 3).

De här tre exemplen visar att det inte går att välja en enda strategi för att uppnå könskorrekt språk vid översättning av generiskt ”han” till svenska. I Luk 11:23 fungerade det bäst att ta bort ett maskulint pronomen (strategi 7), i Luk 14:28 var ett byte från personligt pronomen till obestämt pronomen (strategi 6) mest effektivt och i 1 Joh 4:16 behövdes en växling till tredje person plural (strategi 1) för att uppnå god svenska och inte begränsa utsagan. De tre exemplen indikerar därmed helt olika strategier som de mest lämpade, vilket är en påminnelse om att det inte går att tillämpa samma strategi i alla eller ens de flesta sammanhang. De olika valen i Bibelsällskapets provöversättning (könskorrekt i Luk 11:23, men inte i 14:28) beror förmodligen på att direktivet om könsinkluderande språk var vagt och kortfattat formulerat och att det dessutom inte nämnde generiskt ”han”.<sup>53</sup>

Ytterligare en möjlig strategi för att undvika generiskt ”han” är att använda det könsneutrala pronomenet ”hen”. Det förekom i texter redan på 1960-talet, men har blivit allt vanligare sedan den inflytelserika debattar-

<sup>51</sup> Möjliga kan strategi 3 (att växla till första person plural) fungera bättre som en länk till talet i första person plural i 4:17, men å andra sidan försvinner då skillnaden i omfattning mellan den allmänna utsagan i 4:16 och det riktade uttalandet i 4:17.

<sup>52</sup> Alternativet att använda både maskulina och feminina pronomen genom hela versen skulle bli alldeles för repetitivt: ”Gud är kärlek, och *han eller hon som* förblir i kärleken förblir i Gud och Gud i *honom eller henne*.”

<sup>53</sup> Se Bibelsällskapet, *När tiden var inne*, 14–15, som nästan ordagrant återger det kortfattade direktivet i Svenska Bibelsällskapet, ”Tilläggsdirektiv enligt beslut i bibelsällskapets styrelse 2013-09-17”, bilaga till § 43.



tikeln ”Det behövs ett nytt ord i svenska språket” trycktes i *Svenska Dagbladet* i början av 2012.<sup>54</sup> Därefter har pronomenet diskuterats ivrigt och tagit plats inte bara på bloggar och i tidningsartiklar, utan också i studentuppsatser och i kommunikation från fackförbund och myndigheter.<sup>55</sup> Trots denna snabba spridning används ”hen” inte för att översätta antika texter, och Svenska Bibelsällskapet har inte beaktat det som ett alternativ för en könsinkluderande översättning. Jag kommer därför inte att arbeta med det som ett alternativ i de första och andra typerna av könsinkluderande språk. I den tredje typen (radikalt inkluderande språk) kommer jag dock att ge alternativ med pronomenet ”hen” i de fall där det är möjligt att tillämpa.

## Den andra typen: könsnedtonat språk

Nästan alla nyare engelska bibelöversättningar använder sig av den första typen av könsinkluderande språk (könskorrekt språk), men bara några få går längre än så. Den andra typen av könsinkluderande språk är kumulativ med den första. Översättningar av den här typen använder sig alltså av könskorrekt språk samtidigt som de går längre. Denna andra typ har jag valt att kalla könsnedtonat språk.<sup>56</sup> Med det menar jag att dessa översättningar, utöver att använda könsinkluderande språk på de ställen där källtextens mening är uppenbart könsinkluderande, också har olika strategier för att minska mängden maskulint språk i översättningen så långt det är möjligt utan att göra våld på textens mening.

De mest använda engelska bibelöversättningar som inkluderar både första och andra typen av könsinkluderande språk är NRSV och CEV. Istället för att begränsa könsinkluderande språk till de ställen där källtextens mening tydligt omfattar både män och kvinnor (som i den första ty-

<sup>54</sup> Karin Milles, Karin Salmson & Marie Tomicic, ”Det behövs ett nytt ord i svenska språket”, *Svenska Dagbladet* 2012-01-20, <http://www.svd.se/det-behovs-ett-nytt-ord-i-svenska-sprakket>. För en kort historik över bruket av ”hen”, se Karin Milles, ”En öppning i en sluten ordklass? Den nya användningen av pronomenet hen”, *Språk & stil* NF 23 (2013): 107–40; Daniel Wojahn, *Språkaktivism. Diskussioner om feministiska språkförändringar i Sverige från 1960-talet till 2015* (avhandling, Uppsala universitet, 2015).

<sup>55</sup> Per Ledin och Benjamin Lyngfelt, ”Olika hen-syn. Om bruket av hen i bloggar, tidningstexter och studentuppsatser”, *Språk & stil* NF 23 (2013): 141–74. Se också pressmeddelandet från Institutet för språk och folkminnen, ”Hen allt vanligare hos myndigheter”, 2014-08-25, <http://www.sprakochfolkminnen.se/om-oss/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/nyheter-2014/2014-08-25-hen-allt-vanligare-hos-myndigheter.html>.

<sup>56</sup> Andra möjliga termer skulle kunna vara ”könsdämpat” eller ”könsdiskret” språk.

pen, könskorrekt språk) använder de könsinkluderande språk på alla ställen utom då källtexten tydligt refererar till män. Här används alltså könsinkluderande språk även i osäkra fall. Förordet till NRSV förklarar bakgrunden och tillvägagångssättet:

During the almost half a century since the publication of the RSV, many in the churches have become sensitive to the danger of linguistic sexism arising from the inherent bias of the English language towards the masculine gender, a bias that in the case of the Bible has often restricted or obscured the meaning of the original text. The mandates from the Division specified that, in references to men and women, masculine-oriented language should be eliminated as far as this can be done without altering passages that reflect the historical situation of ancient patriarchal culture.<sup>57</sup>

Den första delen av det citerade avsnitten talar om den förändring av språkanvändningen som har lett till att mer könskorrekta översättningar behövs för att källtexternas mening skall bli tydlig för läsare och åhörare. Här handlar det alltså om könskorrekt språk, den första typen av könsinkluderande språk. Resten av citatet hänvisar till direktivet att maskulint språk skall undvikas så långt det är möjligt utan att textens mening ändras. Detta är en referens till könsnedtonat språk, den andra typen av könsinkluderande språk. Trots detta svepande uttryck visar översättningen tydligt att direktivet bara har tillämpats på människor, inte på Jesus eller Gud, annat än i mycket begränsad omfattning (se exemplen nedan). NRSV använder sig alltså av både könskorrekt och könsnedtonat språk.

Det finns olika tillvägagångsätt att uppnå ett könsnedtonat språk, vilket NRSV och CEV ger prov på. Det vanligaste är att maskulina könsspecifika ord och uttryck översätts med könsinkluderande motsvarigheter överallt utom på de ställen där det är tydligt att de refererar till män. Det här leder till en hel del svårigheter att fastställa om ett textställe tveklöst refererar till män. Ett exempel på den svårigheten finns i Luk 5:18 (kursiveringen är min):

καὶ ἰδοὺ ἄνδρες φέροντες ἐπὶ κλίνης ἄνθρωπον ὃς ἦν παραλελυμένος

Some *men* came carrying a paralyzed *man* on a mat (NIV)

Just then some *men* came, carrying a paralyzed *man* on a bed (NRSV)

<sup>57</sup> Bruce M. Metzger, "To the Reader", i *The Holy Bible, New Revised Standard Version* (New York: Oxford University Press, 1989), ix–xii.

and some *people* came carrying a crippled *man* on a mat (CEV)

Some *people* came carrying a *paralytic* on a mat (NIVI)<sup>58</sup>

Frågan här är om de individer som bar fram en lam person till Jesus var män eller inte, liksom om personen som var lam var en man eller kvinna. Den senare frågan klargörs i den följande versen (5:19), där det är tydligt att den lama individen är en man.<sup>59</sup> Mycket tyder på att de som bär fram den lama mannen också är män. De beskrivs som ἄνδρες, en pluralform av ordet ἀνὴρ (”man”, ”make”, ”person”), som normalt refererar till en man (och som oftare används om män än till exempel ἄνθρωπος). Dessutom beskriver Luk 5:18–20 hur de bär den lama mannen, klättrar upp på ett tak med honom, bryter upp taket och firar ned honom, vilket har tolkats som att det rör sig om män. Ordval och kontext tyder alltså på att de är män och NRSV översätter därmed ἄνδρες med ”some men”, i likhet med NIV.<sup>60</sup> Översättarna bakom CEV och NIVI har gjort en annan tolkning och väljer här ett könsnedtonat uttryck, ”some people”.<sup>61</sup>

Ett något mer lättolkat ställe är Matt 12:41, där Jesus talar om hur många i Nineve som skall uppstå eftersom de hade omvänt sig när de hörde profeten Jona (kursiveringen är min):

ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης καὶ κατακρινοῦσιν αὐτήν· ὅτι μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωάνη,

The *men* of Nineveh will stand up at the judgment with this generation and condemn it; for they repented at the preaching of Jonah, (NIV)

The *people* of Nineveh will rise up at the judgment with this generation and condemn it, because they repented at the proclamation of Jonah, (NRSV)

<sup>58</sup> New International Version: Inclusive Language Edition (NIVI) är en version av NIV från 1996 med mer omfattande könsinkluderande språk än i tidigare och senare utgåvor av NIV. Den har nu ersatts av de senare Today’s New International Version (TNIV, 2005) och den senaste versionen av New International Version (NIV, 2011) och trycks inte längre.

<sup>59</sup> Berättaren anger att de inte kunde bära in ”honom” (αὐτόν), utan fick fira ned ”honom” (αὐτόν).

<sup>60</sup> Översättarna bakom Bibel 2011 tycks ha gjort samma tolkning och använder uttrycket ”noen menn” för ἄνδρες.

<sup>61</sup> NIVI använder dessutom ett könsneutralt uttryck för den förlamade mannen, ”a paralytic”.

On the day of judgment the *people* of Nineveh will stand there with you and condemn you. They turned to God when Jonah preached, (CEV)

Här har översättarna bakom både NRSV och CEV dragit slutsatsen att texten förmodligen hänvisar till hela Nineves befolkning (både män och kvinnor) med ett könsspecifikt uttryck (ἄνδρες). Så länge det inte är givet att det enbart handlar om män skall avsnittet därmed översättas könsinkluderande, enligt principerna bakom den andra typen, könsnedtonat språk. NIV, liksom andra engelska översättningar, har här översatt frasen ἄνδρες Νινευῖται med "the men of Nineve".<sup>62</sup>

Den här typen av överväganden om huruvida källtextens mening enbart handlar om män är nödvändiga i alla sammanhang där (maskulint) könsspecifikt språk förekommer. Översättare som inte bara arbetar med könskorrekt språk utan också med könsnedtonat språk måste i varje vers överväga om ett maskulint uttryck tveklöst refererar till en man. Om så inte är fallet skall det enligt principerna för den här typen översättas med ett könsinkluderande uttryck.

Det finns sammanhang där övervägandena om könsnedtonat språk skall tillämpas eller inte är särskilt svåra. Det gäller till exempel när ett maskulint uttryck tveklöst används om en man (därmed bör det inte översättas könsinkluderande), men där det används i en berättelse eller en metafor som inte nödvändigtvis förutsätter att huvudpersonen är en man. Poängen med berättelsen är sällan vilket kön huvudpersonen i den har, utan hur han eller hon agerar. Ett exempel på detta finns i Matt 7:24, 26 (kursiveringen är min):

πᾶς οὖν ὅστις ἀκούει μου τοὺς λόγους τούτους καὶ ποιεῖ αὐτούς, ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὅστις ᾠκοδόμησεν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν πέτραν ... καὶ πᾶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους καὶ μὴ ποιῶν αὐτούς ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μωροῦ, ὅστις ᾠκοδόμησεν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν ἄμμον.

Everyone then who hears these words of mine and acts on them will be like *a wise man* who built his house on rock ... And everyone who hears these words of mine and does not act on them will be like *a foolish man* who built his house on sand. (NRSV)

<sup>62</sup> Undantaget är återigen NIVI, som liksom NRSV och CEV använder uttrycket "the people of Nineve". En intressant parallell är att Bibel 2000 har valt en könsneutral översättning av Matt 12:41 ("Folk från Nineve"), liksom Bibel 2011 ("Folk fra Ninive").

Anyone who hears and obeys these teachings of mine is like *a wise person* who built a house on solid rock. Anyone who hears my teachings and doesn't obey them is like *a foolish person* who built a house on sand.  
(CEV)

I det här avsnittet berättar Jesus en liknelse om en klok man (ἄνθρωπος φρόνιμος) och en dåraktig man (ἄνθρωπος μωρός) för att illustrera vikten av att lyssna till hans förkunnelse och agera utifrån den. De flesta engelska översättningar, inklusive NIVI och NRSV, återger referensen till de två männen i berättelsen med ”a wise man” och ”a foolish man”.<sup>63</sup> CEV väljer en könsinkluderande översättning (”a wise person” och ”a foolish person”), trots att det tycks tydligt att de två exemplen av ἄνθρωπος handlar om män. Det har förmodligen att göra med att det inte handlar om historiska personer, utan om fiktiva karaktärer i en liknelse.

Även om två översättningar tillämpar könsnedtonat språk kan de alltså göra det i olika utsträckning beroende på hur översättarna har tolkat de ställen som innehåller maskulina uttryck. NRSV har här översatt utifrån det direktiv som nämndes ovan, att översättarna skall undvika maskulint språk så länge det är möjligt utan att ändra på textställen som återspeglar antikens patriarkala kultur. Översättningen i CEV förmedlar textens mening lika tydligt som NRSV, men NRSV bevarar dessutom (liksom andra översättningar) den konkreta berättelsens specifika form (med dess patriarkala utgångspunkt).

De här exemplen visar tydligt att bruket av könsnedtonat språk bör ske i ”trohet mot en ’främmande’ kultur”, ett av bibelsällskapets direktiv inför provöversättningen av Luk 9:51–19:28 och Gal.<sup>64</sup> Det tycks vara möjligt att undvika maskulint könsspecifikt språk på fler ställen än vad som är fallet i en översättning med enbart könskorrekt språk utan att därmed göra avkall på att förmedla källtextens mening.

Utöver det grundläggande tillvägagångsättet att uppnå könsnedtonat språk (genom att tillämpa könsinkluderande språk överallt utom när texten tydligt refererar till män) finns det andra och mer begränsade sätt att närma sig samma mål. Ett av dessa är att undvika maskulina yrkestitlar och beskrivningar. Yrken och sysselsättningar som inte uteslutande bestod

<sup>63</sup> Bibel 2011 använder motsvarande norska uttryck, ”en klok mann” och ”en uforstandig mann”.

<sup>64</sup> Jämför *Distorting Scripture?*, 130, om att maskulint språk bör undvikas vid allmänna utsagor, men bevaras när det handlar om generella principer som beskrivs med ett konkret exempel, som liknelsen i Matt 7:24–27.

av män översätts allt oftare med könsinkluderande språk även i bibelöversättningar som endast tillämpar den första typen, könskorrekt språk. Det gäller till exempel yrkestiteln i första delen av Mark 5:14 (kursiveringen är min):

καὶ οἱ βόσκοντες αὐτοῦς ἔφυγον καὶ ἀπήγγειλαν εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τοὺς ἀγροὺς·

*The herdsmen fled, and told it in the city and in the country. (RSV)*

*The men taking care of the pigs ran to the town and the farms to spread the news. (CEV)*

*Those tending the pigs ran off and reported this in the town and countryside, (NIV)*

*The swineherds ran off and told it in the city and in the country. (NRSV)*

Herdar kan på engelska anges med en könsspecifik term, "herdsmen", eller med en könsinkluderande, "herders". Eftersom kvinnor också kunde vara herdor (jämför 1 Mos 29:6, 9) är det alltså möjligt att referera till dem i Mark 5:14 med den könsinkluderande termen. Sammanhanget runtom visar tydligt att djuren som de har ansvar för är svin (de nämns i varje vers i 5:11–14), vilket har fått de flesta översättare att välja ord eller uttryck som fångar detta. CEV och RSV väljer könsspecifika översättningar med eller utan markering av att herdarna har hand om svin, medan NRSV och NIV väljer könsinkluderande översättningar som också uttrycker att det handlar om svin. Det är förvånande att CEV skapar en så otymplig och könsspecifik översättning, när den i övrigt regelbundet tillämpar könsnedtonat språk.

Ytterligare ett sätt att tillämpa könsnedtonat språk är att i vissa fall reducera antalet maskulina personliga pronomen som används om Gud, så länge meningen kan översättas lika naturligt utan dem. De översättningar som använder könsinkluderande språk av den första och/eller andra typen (könskorrekt och könsnedtonat språk) tillämpar det normalt inte på Gud eller Jesus. Ett undantag är att flera bibelöversättningar (även sådana som i övrigt begränsar sig till könskorrekt språk) undviker att använda för många maskulina pronomen om Gud. En motivering till detta skulle kunna vara att varken de nytestamentliga författarna eller dagens läsare tänker sig att Gud har ett visst kön. Trots det används maskulina metaforer (till exempel av en far) för att beskriva Gud, vilket nästan alla översätt-

ningar vill bevara (undantaget är de översättningar som också tillämpar könsinkluderande språk av den tredje typen; se nedan). Målet för de översättningar som reducerar antalet maskulina pronomen för Gud är alltså inte att ge en könsneutral framställning av Gud utan att minska den totala mängden maskulint språk på de ställen där specifika maskulina metaforer inte används. Ett exempel på detta finns i Gal 3:5 (kursiveringen är min):

ὁ οὖν ἐπιχορηγῶν ὑμῖν τὸ πνεῦμα καὶ ἐνεργῶν δυνάμεις ἐν ὑμῖν ἐξ ἔργων νόμου ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως;

*Han* som gir dere Ånden og gjør under blant dere, gjør *han* det ved lovgjerninger eller ved at dere hører og tror? (N11BM)

Does *he* who supplies the Spirit to you and works miracles among you do so by works of the law, or by hearing with faith? (RSV)

So again I ask, does God give you *his* Spirit and work miracles among you by the works of the law, or by your believing what you heard? (NIV)

Well then, does God supply you with the Spirit and work miracles among you by your doing the works of the law, or by your believing what you heard? (NRSV)

De flesta översättningar av Gal 3:5 använder ett maskulint pronomen någonstans i frågan. NRSV tillämpar istället könsnedtonat språk i den här versen och undviker därmed maskulina pronomen genom att använda ”God” i den inledande frasen och genom att undvika ett possessivt pronomen i samband med Anden (det förekommer inte heller i källtexten). Notera att Bibel 2011 (N11BM), som aktivt har tillämpat könsinkluderande språk, har fler maskulina pronomen än de engelska översättningarna.

Fredrik Ivarsson föreslår ett annat sätt att skapa ett mer könsinkluderande språk i svenska bibelöversättningar.<sup>65</sup> Eftersom det handlar om att minska dominansen av maskulint språk placerar jag tekniken här, under könsnedtonat språk. Svenskan böjer adjektiv, i viss likhet med grekiskan, utifrån genus och numerus. Därmed kan adjektivböjningen skilja sig åt mellan maskulinum och femininum, men det gäller inte när adjektivet saknar bestämd artikel, oavsett om det står tillsammans med ett substantiv

<sup>65</sup> Ivarsson, *Evangelium*, 61–62.

eller pronomen.<sup>66</sup> Jämför ”en *stark* man” och ”en *stark* kvinna”, liksom ”han är *vacker*” och ”hon är *vacker*”. Skillnader mellan maskulinum och femininum återfinns endast hos adjektiv med bestämd artikel (till exempel substantiverade adjektiv). Jämför ”den *starke*” och ”den *starka*”, liksom ”den *vackre* mannen” och den *vackra* kvinnan”. Eftersom böjningen inte tillämpas lika strikt i dagens svenska och då många avvikelser förekommer kan en könsnedtonad svensk bibelöversättning undvika maskulina ändelser vid adjektiv som står tillsammans med bestämd artikel utan att resultatet blir svårförståeligt eller dålig svenska. Se till exempel Mark 10:44 (kursiveringen är min):

καὶ ὃς ἂν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔσται πάντων δοῦλος·

och den som vill vara *den förste* bland er skall vara allas slav (Bibel 2000)

och den som vill vara *främst* bland er skall vara allas slav (Ivarsson)<sup>67</sup>

Det fungerar väl med en könsnedtonad översättning i Mark 10:44, inte minst eftersom uttalandet inte bara refererar direkt till de tolv lärjungarna i berättelsen, utan också kan förstås som en instruktion till senare läsare och åhörare om lärjungaskapets villkor. Hur väl tekniken kan användas när den tydligt refererar till en man kommer jag att diskutera nedan.

### *Könsnedtonat språk i svensk översättning*

Nedan ger jag möjliga översättningar av några textställen i Nya testamentet utifrån de tekniker för könsnedtonat språk som jag har presenterat ovan. Den mest grundläggande tekniken för att uppnå könsnedtonat språk är att använda könsinkluderande språk överallt utom då källtexten tydligt refererar till män. Jämför följande exempel från Matt 14:34–35 (kursiveringen är min):

καὶ διαπεράσαντες ἦλθον ἐπὶ τὴν γῆν εἰς Γεννησαρέτ καὶ ἐπιγνόντες αὐτὸν οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου ἐκείνου ἀπέστειλαν εἰς ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας

<sup>66</sup> Ivarsson noterar inte detta, utan tillämpar medvetenheten om att adjektiv böjs utifrån genus rent heuristiskt.

<sup>67</sup> Ivarsson, *Evangelium*, 62.



När de hade farit över sjön kom de till Gennesaret. *Männen* på platsen kände igen honom och skickade ut bud i hela trakten, och *man* förde till honom alla som var sjuka (Bibel 2000)

Da der var kommet over, la de til land ved Gennesaret. *Folk* der på stedet kjente ham igjen og sendte bud rundt i hele området, og *de* kom til ham med alle som var syke. (N11BM)

När de hade farit över sjön kom de till Gennesaret. *Folket* där kände igen honom, skickade ut bud i hela trakten, och förde alla som var sjuka till honom (översättning med könsnedtonat språk)

Källtexten använder ἄνδρες för att referera till de personer i Gennesaret som kände igen Jesus, sände bud och förde de sjuka till honom. Bibel 2000 använder två maskulina ord ("männen" och "man") om dessa personer. Eftersom det inte är givet att de uteslutande bestod av män kan en översättning med könsnedtonat språk använda könsinkluderande språk här. Bibel 2011 (N11BM) gör det genom att använda "folk" och "de". För att uppnå motsvarande effekt på svenska behövs bara en liknande mindre omskrivning ("folket där" istället för "männen på platsen") och att de följande satserna översätts utan att subjektet tydliggörs (då behövs inte "man", utan "folket där" fungerar som subjekt också för de efterföljande satserna).

Nästa exempel är hämtat från Luk 17:1–4. Det innehåller en rad maskulina ord, som skulle kunna återges med könsinkluderande språk eftersom undervisningen inte gäller en specifik person, utan varje framtida lärjunge (kursiveringen är min):

εἶπεν δὲ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· ἀνένδεκτόν ἐστιν τοῦ τὰ σκάνδαλα μὴ ἐλθεῖν, πλὴν οὐαὶ δι' οὗ ἔρχεται· λυσιτελεῖ αὐτῷ εἰ λίθος μυλικὸς περικείται περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ ἔρριπται εἰς τὴν θάλασσαν ἢ ἵνα σκανδαλίση τῶν μικρῶν τούτων ἓνα. προσέχετε ἑαυτοῖς. ἐὰν ἀμάρτη ὁ ἀδελφός σου ἐπιτίμησον αὐτῷ, καὶ ἐὰν μετανοήσῃ ἄφες αὐτῷ· καὶ ἐὰν ἐπτάκις τῆς ἡμέρας ἀμαρτήσῃ εἰς σὲ καὶ ἐπτάκις ἐπιστρέψῃ πρὸς σὲ λέγων· μετανοῶ, ἀφήσεις αὐτῷ.

Han sade till sina lärjungar: "Det är oundvikligt att förförelserna kommer, men ve *den* genom vilken de kommer. Det vore bättre för *honom* att ha sänkts i havet med en kvarnsten om halsen än att kunna förleda en enda av dessa små. Ta er i akt! Om din *broder* gör orätt, så tillrättvisa *honom*, och om *han* ångrar sig, så förlåt *honom*. Även om *han* gör orätt mot dig sju gånger om dagen och sju gånger kommer tillbaka och säger: Jag ångrar mig, så skall du förlåta *honom*." (Bibel 2000)

Han sa til disiplene sine: ”Det er ikke til å unngå at forførelser kommer, men ve *den som* de kommer fra! Det ville være bedre for *ham* å bli kastet i havet med en møllestein om halsen enn at *han* skulle lokke en av disse små til fall. Ta dere i vare! Dersom din *bror* gjør en synd, så tal *ham* til rette, og hvis *han* angrer, så tilgi *ham*. Ja, om *han* synder mot deg sju ganger på samme dag og sju ganger kommer til deg og sier: ‘Jeg angrer’, så skal du tilgi *ham*.” (N11BM)

Jesus sa till sina lärjungar: ”Sådant som leder till människors fall måste komma, men dom över *den* som får det att ske. För *den människan* vore det bättre att få en kvarnsten hängd runt halsen och bli kastad i havet än att få en enda av dessa små på fall. Akta er noga! Om din *broder* gör orätt, så tala *honom* till rätta, och om *han* ångrar sig, så förlåt *honom*. Om *han* också gör dig orätt sju gånger om dagen och sju gånger kommer tillbaka och säger: Jag ångrar mig! så ska du förlåta *honom*.” (bibelsällskapets provöversättning)

Jesus sa till sina lärjungar: ”Sådant som leder till människors fall måste komma, men dom över *den* som får det att ske. För *den människan* vore det bättre att få en kvarnsten hängd runt halsen och bli kastad i havet än att få en enda av dessa små på fall. Akta er noga! Om andra *lärjungar* gör orätt, så tala *dem* till rätta, och om *de* ångrar sig, så förlåt *dem*. Även om *de* gör orätt mot dig sju gånger om dagen och sju gånger kommer tillbaka och säger: Jag ångrar mig, så skall du förlåta *dem* (översättning med könsnedtonat språk)

Bibel 2000 använder sig av sju olika maskulina pronomen och substantiv,<sup>68</sup> medan Bibel 2011 (N11BM) har hela åtta stycken.<sup>69</sup> Bibelsällskapets provöversättning reducerar antalet till sex genom att byta ut ett könsspecifikt pronomen mot ett substantiv (”för honom” i 17:2 blir ”för den människan”).<sup>70</sup> En översättning med könsnedtonat språk kan uteslutande tillämpa könsinkluderande språk genom att använda ”lärjungar” istället för ”din broder” i 17:3 och genom att växla till plural i 17:3–4.<sup>71</sup> En sådan översättning ligger nära både NRSV och CEV, vilka använder könsnedto-

<sup>68</sup> Det är ett färre än i Gustav Vasas Bibel, som dessutom hade ett ”han” i första versen, ”wee *honom*, genom hwilken the komma” istället för ”ve *den* genom vilken de kommer” (min kursivering).

<sup>69</sup> Det extra maskulina pronomenet i förhållande till Bibel 2000 återfinns i 17:2 (”han”).

<sup>70</sup> Här använder sig alltså översättaren av strategi 5 (byta ut pronomen mot substantiv), som beskrivits ovan.

<sup>71</sup> Växlingen till plural motsvarar strategi 1 (se ovan). Utgångspunkten för att använda ”lärjungar” istället för ”din broder” är att *ὁ ἀδελφός σου* här används som en referens till andra troende i allmänhet och till andra lärjungar i synnerhet.

nat språk i plural och återger ὁ ἄδελφός σου med ”another disciple” (NRSV) eller ”any followers of mine” (CEV). Ett problem med att växla till plural i översättningen är att det inbördes förhållandet mellan lärjungarna (såväl vid tillrättavisning som förlåtelse) inte framgår lika tydligt.<sup>72</sup>

En annan teknik för att uppnå könsnedtonat språk består av att undvika maskulina yrkestitlar och beskrivningar om personer som skulle kunna inkludera kvinnor. De flesta sådana titlar har redan försvunnit ur svenska bibelöversättningar, men några finns kvar, till exempel ”rådsherre” och ”landsmän”.<sup>73</sup> ”Rådsherre” bör också finnas kvar i en könsnedtonad översättning, eftersom det refererar till en medlem av en grupp som enbart består av män (Sanhedrin). ”Landsmän” kan å andra sidan användas om en grupp som består av både män och kvinnor. I sådana fall bör en översättning med könsnedtonat språk välja en beskrivning som inte är köns-specifik. Det gäller till exempel första halvan av 2 Kor 11:26 (kursiveringen är min):

ὄδοιπορίας πολλάκις, κινδύνοις ποταμῶν, κινδύνοις ληστῶν, κινδύνοις ἐκ γένους, κινδύνοις ἐξ ἔθνῶν

Ofta har jag varit ute på resor, utsatt för faror i floder, faror från rövare, faror bland *landsmän* och bland hedningar (Bibel 2000)

Stadig har jeg måttet reise omkring, i fare på elver og i fare blant røvere, i fare blant *landsmenn* og i fare blant utlendinger (N11BM)

Ofta har jag varit ute på resor, utsatt för faror i floder, faror från rövare, faror bland *mitt folk* och faror bland hedningar (översättning med könsnedtonat språk)

Ytterligare en teknik för att uppnå könsnedtonat språk består i att reducera antalet maskulina personliga pronomen som används om Gud (utan att maskulina metaforer för Gud tas bort). Ovan visade jag hur engelska

<sup>72</sup> Det är trots allt skillnad mellan att tillrättavisa och förlåta ”din broder” och ”andra lärjungar”.

<sup>73</sup> I Bibel 2000 används någon form av ”rådsherre” i Mark 15:43, Luk 23:50, 24:20 och Joh 7:26. ”Landsman” i olika böjningar förekommer i Luk 19:14, Joh 18:35, Apg 7:27, 26:4, 2 Kor 11:26, 1 Thess 2:14, Tit 1:12 och Heb 8:11. I Bibelsällskapets provöversättning läggs det dessutom till i Gal 1:14 (”mina jämnåriga landsmän” istället för ”mina judiska jämnåriga” i Bibel 2000).

översättningar gör detta i bland annat Gal 3:5. Det saknas i befintliga svenska (och norska) översättningar, men är möjligt att åstadkomma (kursiveringen är min):

ὁ οὖν ἐπιχορηγῶν ὑμῖν τὸ πνεῦμα καὶ ἐνεργῶν δυνάμεις ἐν ὑμῖν ἐξ ἔργων νόμου ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως;

När *han* nu ger er Anden och låter underverk ske bland er, är det för att ni fullgör lagen eller för att ni tror på vad ni fått höra? (Bibel 2000)

*Han* som gir dere Ånden og gjør under blant dere, gjør *han* det ved lovgjeringer eller ved at dere hører og tror? (N11BM)

Alltså, *den* som bistår er med Anden och låter krafter verka i er, gör *han* det för att ni har gjort vad lagen föreskriver eller för att ni har lyssnat i tro? (Bibelsällskapets provöversättning)

Är det alltså för att ni har gjort vad lagen föreskriver eller för att ni har lyssnat i tro som *Gud* bistår er med Anden och låter krafter verka i er? (översättning med könsnedtonat språk)

I provöversättningen märks en vilja att lägga sig närmare källtextens form och den inledande frasen med ett substantiverat particip (ὁ οὖν ἐπιχορηγῶν) översätts därmed på motsvarande sätt på svenska ("den som bistår").<sup>74</sup> Det är i linje med att substantiverade particip betydligt oftare översätts med ett könsneutralt uttryck ("den som") än ett könsspecifikt ("han som"). Problemet i provöversättningen är att ett könsneutralt pronomen ("den") kombineras med ett maskulint pronomen ("han") i nästa fras. En översättning med könsnedtonat språk undviker könsspecifikt språk (och därmed maskulina pronomen för Gud) genom att inleda med frågesatsen och använda "Gud" istället för "den som".

En sista teknik för att uppnå könsnedtonat språk består av att undvika maskulina ändelser vid adjektiv med bestämd artikel. Jämför översättningen av andra halvan av Matt 5:35 (kursiveringen är min):

μήτε εἰς Ἱερουσόλυμα, ὅτι πόλις ἐστὶν τοῦ μεγάλου βασιλέως

inte vid Jerusalem, ty det är den *store* konungens stad. (Bibel 2000)

<sup>74</sup> Det har att göra med det något reviderade översättningsidealet som var aktuellt för provöversättningen (moderat funktionell ekvivalens). Se Bibelsällskapet, *När tiden var inne*, 14–15.

inte vid Jerusalem, ty det är den *stora* kungens stad. (alternativ 1 – könsnedtonat språk)

inte vid Jerusalem, ty det är *storkungens* stad. (alternativ 2 – könsnedtonat språk)

Det första alternativet med könsnedtonat språk undviker den maskulint könsspecifika formen av adjektivet (”store”), men resultatet ser inte bra ut i skriftspråk, även om regeln har luckrats upp de senaste decennierna.<sup>75</sup> Det andra alternativet fungerar bättre rent språkligt, eftersom det undviker att bryta mot kongruensböjningen. Däremot används begreppet ”storkung” normalt endast om antikens persiska regenter, vilket göra att alternativ två riskerar att förvirra läsaren mer än det verkligen bidrar med att göra språket könsnedtonat.

Ytterligare ett exempel fokuserar på substantiverade istället för attributiva adjektiv. Jämför översättningen av Upp 22:13 (kursiveringen är min):

ἐγὼ τὸ Ἄλφα καὶ τὸ Ὠ, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος.

Jag är A och O, *den förste* och *den siste*, början och slutet. (Bibel 2000)

Jag är A och O, *den första* och *den sista*, början och slutet. (översättning med könsnedtonat språk)

I Upp 22:13 kombineras inte ett adjektiv med ett huvudord av ett annat genus (som i alternativ 1 av Matt 5:35, ”den stora kungens stad”) och översättningen med könsnedtonat språk undviker därmed att bryta mot kongruensböjningen. Även om de substantiverade adjektiven (”den första” och ”den sista”) refererar till en man (Jesus; jämför Upp 22:16) fungerar de i sitt sammanhang, eftersom de saknar ett explicit maskulint huvudord.

## Den tredje typen: radikalt inkluderande språk

Medan nästan alla nyare engelska bibelöversättningar använder sig av den första typen av könsinkluderande språk (könskorrekt språk) är det bara några stycken som också använder sig av den andra typen (könsnedtonande språk), till exempel NRSV och CEV.<sup>76</sup> Den tredje typen av köns-

<sup>75</sup> Jämför Ivarsson, *Evangelium*, 61.

<sup>76</sup> Kanske kan också NLT räknas till den här gruppen.

inkluderande språk är kumulativ med den första och den andra. Översättningar av den här typen använder sig alltså av både könskorrekt och könsnedtonande språk, men också av en rad andra strategier. Målet är att skapa översättningar som är både mer inkluderande än källtexterna (eftersom dessa uppfattas som alltför låsta vid en patriarkal kultur) och inkluderande på fler områden än kön. Jag har därför valt att kalla den här typen för radikalt inkluderande språk.

Det finns åtminstone tre stycken engelska bibelöversättningar som aktivt tillämpar radikalt inkluderande språk. *An Inclusive Language Lectionary* (ILL, 1983) är inte en komplett bibelöversättning, utan ett lektionarium med textläsningar ur Gamla och Nya testamentet för söndagens gudstjänst. Översättningen baseras på RSV, men har reviderats på de ställen där ”male-biased or otherwise inappropriately exclusive language could be modified to reflect an inclusiveness of all persons”.<sup>77</sup> *The New Testament and Psalms: An Inclusive Version* (NTPI, 1995) baseras på NRSV, vars text har reviderats med målet att ersätta eller omformulera ”all gender-specific language not referring to particular historical individuals, all pejorative references to race, color, or religion, and all identification of persons by their physical disabilities alone”.<sup>78</sup> *The Inclusive Bible: The First Egalitarian Translation* (IB, 2007) är en översättning och inte en revision av RSV eller NRSV. Utgivarna markerar att de vill bevara textens mening, men göra sig av med den sexism som den uttrycks med: ”In all circumstances, we seek to recover the expression’s meaning within the context in which it is written without perpetuating the sexism.”<sup>79</sup>

De översättningar som tillämpar radikalt inkluderande språk använder en rad strategier för att åstadkomma en mer inkluderande text. Den tydligaste är att de omformulerar patriarkala titlar som används om Gud och Jesus. ”Father” ersätts med bland annat ”God the Father [*and Mother*]” (ILL), ”Father-Mother” (NTPI), ”Abba God” (IB) och ”Loving God” (IB). Istället för ”Son of God” används ”Child of God” (ILL, NTPI), ”God’s Own” (IB), ”Only Begotten” (IB) och ”Eternally Begotten” (IB). När ”Lord” refererar till Gud ersätts det med bland annat ”God” (ILL), ”Sovereign” (ILL, NTPI) eller ”Most High” (IB); ibland får det stå kvar (NTPI).

<sup>77</sup> *An Inclusive Language Lectionary*, 3 volymer (Louisville: Westminster John Knox, 1983), I: preface.

<sup>78</sup> *The New Testament and Psalms: An Inclusive Version* (Oxford: Oxford University Press, 1995), viii.

<sup>79</sup> *The Inclusive Bible: The First Egalitarian Translation* (Plymouth, Rowman & Littlefield, 2007), vi.

När det refererar till Jesus används till exempel ”Jesus” (NTPI), ”Christ” (NTPI), ”Sovereign” (IB, ILL), ”Savior” (IB) eller ”Jesus Reigns” (IB): ibland får det stå kvar (NTPI). Jämför hur Fadern och Sonen benämns i följande översättningar av andra halvan av 1 Joh 2:22 (kursiveringen är min):

οὗτός ἐστιν ὁ ἀντίχριστος, ὁ ἀρνούμενος τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν.

This is the antichrist, the one who denies *the Father* and *the Son*. (NRSV)

This is the antichrist, the one who denies *the Father-Mother* and *the Child*. (NPTI)

Such a person is an antichrist and is denying *Abba God* as well as *the Only Begotten*. (IB)

En annan vanlig och tydlig strategi för radikalt inkluderande språk är att kraftigt minska antalet maskulina personliga pronomen (”he”, ”him”, ”his”). ILL, NTPI och IB eliminerar alla sådana pronomen som refererar till Gud, djävulen eller änglar, det vill säga varelser utan kön. Dessutom reducerar de antalet maskulina personliga pronomen som refererar till Jesus eller människor. Jämför översättningarna av Joh 3:16 för hur detta påverkar talet om Gud och Jesus (kursiveringen är min):

οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον ὥστε τὸν υἱὸν τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται ἀλλὰ ἔχη ζωὴν αἰώνιον.

For God so loved the world that *he* gave *his one and only Son*, that whoever believes in *him* shall not perish but have eternal life. (NIV)

For God so loved the world that *God* gave *God's only Child*, that whoever believes in *that Child* should not perish but have eternal life. (ILL)

For God so loved the world that *God* gave *God's only Child*, so that everyone who believes in *that Child* may not perish but may have eternal life. (NPTI)

Yes, God so loved the world as to give *the Only Begotten One*, that whoever believes may not die, but have eternal life. (IB)

NIV använder tre maskulina pronomen i översättningen av Joh 3:16, två stycken som refererar till Gud (”he”, ”his”) och ett som används om Jesus

(”him”). ILL och NTPI eliminerar samtliga maskulina pronomen i den här versen genom att ersätta ”he” med ”God”, ”his” med ”God’s” och ”him” med ”that Child”. IB, som inte utgår från RSV eller NRSV, översätter versen friare och undviker med hjälp av omskrivningar samtliga maskulina pronomen utan att behöva ersätta dem med ord som snabbt blir repetitiva. Den betydligt smidigare engelska som IB använder har dock ett pris. Relationen mellan Gud och Sonen nämns inte längre (”his one and only Son” uttrycker en relation mellan Fadern och Sonen som saknas i ”the Only Begotten One”) och tron som krävs av den som vill ha evigt liv är inte längre relaterad till Sonen (evigt liv ges åt ”whoever believes” istället för åt ”whoever believes in him”).

ILL, NTPI och IB reducerar inte bara antalet maskulina pronomen som refererar till människor, de tillämpar också könsneutralt språk på en del mindre centrala personer som inte nämns vid namn. Dessa strategier minskar dominansen av både maskulint språk och män i texterna. Jämför följande exempel från Mark 1:40–43 (kursiveringen är min):

καὶ ἔρχεται πρὸς αὐτὸν λεπρὸς παρακαλῶν αὐτὸν καὶ γονυπετῶν λέγων αὐτῷ ὅτι ἐὰν θέλῃς δύνασαι με καθαρίσαι. καὶ ὀργισθεὶς ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἤψατο καὶ λέγει αὐτῷ· θέλω, καθαρίσθητι· καὶ εὐθὺς ἀπῆλθεν ἀπ’ αὐτοῦ ἡ λέπρα, καὶ ἐκαθαρίσθη. καὶ ἐμβριμησάμενος αὐτῷ εὐθὺς ἐξέβαλεν αὐτόν,

A leper came to *him* begging *him*, and kneeling *he* said to him, “If you choose, you can make me clean.” Moved with pity, Jesus stretched out *his* hand and touched *him*, and said to him, “I do choose. Be made clean!” Immediately the leprosy left *him* and *he* was made clean. After sternly warning him he sent *him* away at once (NRSV)

A person with leprosy came and knelt down and, begging Jesus, said, “If you choose, you can make me clean.” Moved with pity, Jesus reached out and touched *the person*, and said, “I do choose. Be made clean!” Immediately the leprosy went away, and *the person* was made clean. After a stern warning Jesus sent away *the person* who had been healed, (NTPI)

A person with leprosy approached Jesus, knelt down and begged, “If you are willing, you can heal me.” Moved with pity, Jesus stretched out a hand, touched *the person with leprosy* and said, “I am willing. Be cleansed!” Immediately the leprosy disappeared, and *the person with the disease* was cured. Jesus gave a stern warning and sent *the person* off. (IB)



NRSV har inte mindre än tolv maskulina personliga pronomen i det korta avsnittet, sju som refererar till mannen med spetälska och fem som handlar om Jesus. NTPI och IB undviker de maskulina pronomenen genom omskrivningar och genom att ersätta ”him” med ”the person”.<sup>80</sup> Resultatet är inte särskilt lyckat i NTPI, som repeterar ”the person” alltför många gånger på kort tid. IB har återigen en smidigare översättning tack vare fler omskrivningar. Den undviker onödiga repetitioner genom att variera mellan ”the person”, ”the person with leprosy” och ”the person with the disease”. Oavsett den språkliga kvaliteten på översättningarna lyckas de dölja det faktum att källtexten på olika sätt avslöjar att den spetälske var en man.

Mark 1:40–43 ger också prov på ytterligare en strategi som används i radikalt inkluderande översättningar, att undvika diskriminerande stereotyper om kvinnor, slavar, judar, svarta och personer med funktionsnedsättningar. Den sjuke anges med λεπρός (”spetälsk”) och NRSV kallar därför honom för ”a leper”. Översättningarna av den tredje typen vill undvika att definiera personer efter deras funktionsnedsättning, så NTPI och IB översätter λεπρός med ”a person with leprosy” istället för ”a leper”. Av samma anledning benämns slavar som ”enslaved” eller ”enslaved people” istället för ”slaves”. Luk 1:7 kan med hänvisning till samma princip översättas med ”they were unable to conceive” (IB) snarare än ”Elizabeth was barren” (NRSV),<sup>81</sup> för att undvika att infertilitet framställs som ett problem hos kvinnan.

Strategin att undvika diskriminerande stereotyper leder också till omskrivningar när källtexter använder mörker som en metafor med negativa konnotationer, till exempel när de kontrasterar mörker med ljus. NTPI motiverar det med att de negativa konnotationerna har förts över på mörkhyade personer, medan vithet har kopplats till renhet.<sup>82</sup> Ett exempel på hur översättarna har hanterat detta är hämtat från Joh 1:5 (kursiveringen är min):

καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν.

<sup>80</sup> NTPI och IB använder här framför allt strategi 7 (ta bort pronomen) och strategi 5 (byt ut pronomen mot substantiv). Se ovan för beskrivning av de olika strategierna för att minska antalet maskulina pronomen.

<sup>81</sup> NTPI översätter dock frasen som ”Elizabeth was infertile”.

<sup>82</sup> *The New Testament and Psalms*, xv.

The light shines in *the darkness*, and *the darkness* did not overcome it. (NRSV)

The light shines in *the deepest night*, and *the night* has not overcome it. (ILL)

The light shines in *the deepest night*, and *the night* did not overcome it. (NTPI)

a Light that shines in *the darkness*, a Light that *the darkness* has never overtaken. (IB)

ILL och NTPI använder samma formuleringar ("the deepest night" och "the night") för att undvika kontrasten mellan ljus och mörker. Resultatet är en lätt förskjutet metafor om hur ljuset lyser upp natten, vilket trots allt förmedlar textens mening på ett tydligt sätt. IB gör inga omskrivningar för att undvika kontrasten mellan ljus och mörker.

### *Radikalt inkluderande språk i svensk översättning*

Vad skulle överväganden av det här slaget resultera i för slags text på svenska? Nedan ger jag möjliga översättningar av några textställen i Nya testamentet med alternativ hämtade från de strategier för radikalt inkluderande språk som jag har presenterat ovan.

Den mest omdiskuterade och märkbara strategin handlar om att omformulera patriarkala titlar som används om Gud och Jesus. Jämför följande översättningar av Gal 1:3–5 (kursiveringen är min):

χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς καὶ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ὅπως ἐξέλῃται ἡμᾶς ἐκ τοῦ αἰῶνος τοῦ ἐνεστῶτος πονηροῦ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων· ἀμήν.

Nåd och frid från Gud, vår fader, och herren Jesus Kristus, som offrade sig för våra synder för att rädda oss ur den nuvarande onda tidsåldern, efter vår Guds och *faders* vilja. *Hans* är härligheten i evigheters evighet, amen. (Bibel 2000)

Nåd åt er och frid från Gud fadern och vår herre Jesus Kristus, som gav sig själv för våra synder för att rädda oss ur vår onda samtid, efter vår Guds och *faders* vilja. *Hans* är härligheten i evigheters evighet, amen. (bibelsällskapets provöversättning)

Nåd åt er och frid från Gud vår Fader-Moder och mästaren Jesus Kristus, som gav sig själv för våra synder för att rädda oss ur vår onda samtid, efter vår Guds och *Fader-Moders* vilja. Härligheten tillhör *Gud* i evigheters evighet, amen. (radikalt inkluderande översättning)

Eftersom de radikalt inkluderande översättningarna använder en uppsättning av alternativa titlar och omskrivningar för traditionella uttryck som ”Fader”, ”Son”, ”Guds son” och ”Herre” är den föreslagna översättningen bara en av många möjligheter. I en text som Gal 1:3–5 går det inte att göra omfattande omskrivningar utan att dölja den tydliga brevstrukturen. Den radikalt inkluderande översättningen består därför primärt av en revision av titlarna (i likhet med ILL och NTPI). En mindre omskrivning av 1:5 krävs dock för att komma undan det maskulina pronomenet för Gud (”hans”). Som ersättning för ”herre” används ”mästaren”, som en möjlig version av ”Sovereign” (från IB och ILL). ”Frälsaren” är ett alternativ (motsvarande ”Savior” i IB) som inte fungerar så väl här, eftersom de följande satserna beskriver just detta händelseförlopp (resultatet skulle bli innehållsligt och delvis rent språkligt upprepande: ”frälsaren ... som gav sig själv ... för att rädda”).

En viktig strategi för att skapa ett radikalt inkluderande språk består av att reducera antalet maskulina personliga pronomen. De som refererar till Gud, djävulen eller änglar tas bort helt (som också syntes i den nya översättningen av Gal 1:3–5), medan de som används om Jesus eller män reduceras i antal. Ett exempel på hur svårt det kan vara i praktiken syns tydligt i översättningen av de judiska ledarnas hån mot Jesus i Matt 27:42–43 (kursiveringen är min<sup>83</sup>):

ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι· βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐστίν, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καὶ πιστεύσομεν ἐπ’ αὐτόν. πέποιθεν ἐπὶ τὸν θεόν, ῥυσάσθω νῦν εἰ θέλει αὐτόν· εἶπεν γὰρ ὅτι θεοῦ εἰμι υἱός.

”Andra har *han* hjälpt, sig själv kan *han* inte hjälpa. *Han* är Israels kung, nu får *han* stiga ner från korset, så skall vi tro på *honom*. *Han* har satt sin lit till Gud. Nu får Gud rädda *honom*, om *han* bryr sig om *honom*. *Han* har ju sagt att *han* är *Guds son*.” (Bibel 2000)

<sup>83</sup> För att kunna markera maskulina pronomen och titlar har jag tvingats ta bort kursiveringen från GT-allusionen (*Han har satt sin lit till Gud. Nu får Gud rädda honom, om han bryr sig om honom*).

”Han har hjälpt andra, men kan inte hjälpa sig själv. Israels *monark* får nu stiga ner från korset, så skall vi tro på *honom*. Må nu Gud – om Gud vill, förstås – rädda *honom*, som har förtröstat sig på Gud och sagt sig vara *Guds egen!*” (radikalt inkluderande översättning)

I den nya översättningen har samtliga maskulina pronomen för Gud tagits bort, men istället repeteras ”Gud” obekvämt ofta. Antalet maskulina pronomen för Jesus har reducerats kraftigt, från nio stycken till tre. Dessutom har titlar som refererar till Jesus ändrats, ”Israels kung” till ”Israels monark” (ILL)<sup>84</sup> och ”Guds son” till ”Guds egen” (IB). Resultatet är en översättning med avsevärt färre exempel på maskulint språk, men den är samtidigt otymplig, repetitiv och riskerar att missuppfattas av läsare/åhörare som inte fångar upp ironi i den avslutande uppmaningen (”må nu Gud ... rädda honom!”).

Ytterligare en strategi handlar om att använda könsneutralt språk om namnlösa, mindre centrala personer i texterna för att på så sätt minska mansdominansen så mycket som möjligt. Nedan ges ett exempel på hur små förändringar som ibland behövs för att göra att en person inte längre framställs som man. Exemplet, som gäller Luk 22:49–51, visar dessutom hur antalet maskulina pronomen som refererar till Jesus kan minskas (kursiveringen är min):

ιδόντες δὲ οἱ περὶ αὐτὸν τὸ ἐσόμενον εἶπαν· κύριε, εἰ πατάξομεν ἐν μαχαίρῃ; καὶ ἐπάταξεν εἰς τις ἐξ αὐτῶν τοῦ ἀρχιερέως τὸν δούλον καὶ ἀφείλεν τὸ οὖς αὐτοῦ τὸ δεξιόν. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· ἔατε ἕως τούτου· καὶ ἀγνάμενος τοῦ ὀπίου ἰάσατο αὐτόν.

När de som var med Jesus såg vad som skulle hända sade de: ”Herre, skall vi ta till våra svärd?” Och en av dem slog till mot översteprästens tjänare och högg av honom högra örat. Men då sade Jesus: ”Nu räcker det.” Och *han* rörde vid *mannens* öra och läkte *honom*. (Bibel 2000)

När de som var med Jesus såg vad som skulle hända sade de: ”Mästare, skall vi ta till våra svärd?” Och en av dem slog till mot översteprästens tjä-

<sup>84</sup> ”Monark” är förstås inte mindre patriarkalt än ”kung”, särskilt inte i ett språkhistoriskt perspektiv (μόναρχος, ”den som härskar ensam”) och med tanke på hur ordet användes i antiken. Jämför Nino Luraghi, ”One-Man Government”, i *A Companion to Ancient Greek Government*, red. H. Beck (Chichester: Wiley-Blackwell, 2013), 131–45. Jag har dock valt det för att visa på de alternativ som ofta lyfts in i radikalt inkluderande översättningar (i det här fallet från ILL, som regelbundet ersätter ”king” med ”monarch” eller undantagsvis med ”ruler”).

nare och högg av högra örat. Men då sade Jesus, ”Nu räcker det”, och rörde vid örat på *tjänaren*, *vilken* blev läkt. (radikalt inkluderande översättning)

Den nya översättningen eliminerar samtliga maskulina pronomen. Det krävs en omskrivning med ett passivt uttryck i 22:51 (”blev läkt” istället för ”läkte honom”) för att komma runt de maskulina orden, men i huvudsak används strategierna att ta bort pronomen och att byta ut personliga pronomen mot substantiv (”mannens” blir ”tjänaren”).<sup>85</sup>

Översättningar med radikalt inkluderande språk undviker diskriminerande stereotyper om kvinnor, slavar, judar, svarta och personer med funktionsnedsättningar. Det sista textexemplet, från Matt 9:2, visar på hur det kan se ut (kursiveringen är min):

καὶ ἰδοὺ προσέφερον αὐτῷ παραλυτικὸν ἐπὶ κλίνης βεβλημένον. καὶ ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς τὴν πίστιν αὐτῶν εἶπεν τῷ παραλυτικῷ· θάρσει, τέκνον· ἀφιένται σοὺ αἱ ἁμαρτίαι.

Där kom de till honom med *en lam* som låg på en bår. När Jesus såg deras tro sade han till *den lame*: ”Var inte orolig, mitt barn, dina synder är förlåtna.” (Bibel 2000)

De kom till Jesus med *en person som var lam* och låg på en bår. När Jesus såg deras tro sade han till *personen som var lam*: ”Var inte orolig, mitt barn, dina synder är förlåtna.” (radikalt inkluderande översättning)

Istället för att översätta *παραλυτικός* med ”en lam” har jag i linje med till exempel NTPI använt ”en person som var lam”. Därmed undviker översättningen både att identifiera personen utifrån funktionsnedsättningen och att beskriva icke namngivna mindre karaktärer med maskulina pronomen (även om de har det i källtexten). Omskrivningen ”en person som var lam” fungerar visserligen, men den framstår som påfrestande redan

<sup>85</sup> Detta motsvarar strategi 7 och 5 (se avsnittet om könskorrekt språk ovan). I det här exemplet skulle det vara möjligt att använda ”hen” istället för att eliminera maskulina pronomen, men det ger knappast en bättre översättning: ”När de som var med Jesus såg vad som skulle hända sade de: ’Herre, skall vi ta till våra svärd?’ Och en av dem slog till mot översteprästens tjänare och högg av hen högra örat. Men då sade Jesus: ’Nu räcker det.’ Och *han* rörde vid *tjänarens* öra och läkte *hen*.”

vid andra omnämmandet. Strategin är därmed särskilt svår att tillämpa i längre perikoper som nämner en person med funktionsnedsättning om och om igen.<sup>86</sup>

## Sammanfattning

Könsinkluderande språk har tillämpats aktivt i nästan alla engelska bibelöversättningar från mitten av 1980-talet och framåt. Svenska bibelöversättningar har genom historien använt könsinkluderande språk mer eller mindre omedvetet och i mycket liten skala. Det ändrades med Svenska Bibelsällskapets provöversättning, som inkluderade ett direktiv om att översättarna skulle använda könsinkluderande språk. Därmed markerade bibelsällskapet att de avser att nästa stora bibelöversättning också skall använda det. Frågan är därmed vad som egentligen avses med könsinkluderande språk (inte minst med tanke på hur kortfattat och vagt direktivet var inför provöversättningen) och vad det får för konsekvenser för en svensk översättning.

I den här artikeln har jag undersökt flera engelska översättningar som tillämpar könsinkluderande språk och funnit att det används på väldigt olika sätt. Det finns åtminstone tre olika (och kumulativt tillämpbara) typer av könsinkluderande språk. De flesta nyare engelska översättningar (till exempel NIV, NJB och NLT) använder endast den första typen, könskorrekt språk. Den innebär att könsinkluderande språk används när källtextens mening tydligt refererar till både män och kvinnor, till exempel i allmänna utsagor. Den största utmaningen för den här typen är att skapa omskrivningar för generiskt ”han” i allmänna utsagor, när ett maskulint ord används för att referera till både män och kvinnor. Det kan ske genom någon av nio strategier, som antingen handlar om att ändra person och numerus eller om att byta ut, ta bort eller komplettera maskulina personliga pronomen.

Den andra typen, könsnedtonat språk, innebär att könsinkluderande språk används på alla ställen utom då källtexten tydligt refererar till män (istället för endast när källtexten tydligt refererar till både män och kvinnor). Det maskulina språket tonas dessutom ned genom att översättaren undviker maskulina yrkestitlar och beskrivningar, reducerar antalet mas-

<sup>86</sup> Det gäller t.ex. Matt 15:14, som i Bibel 2000 lyder (kursiveringen är min): ”Bry er inte om dem: de är *blinda* ledare för *blinda*. Och om en *blind* leder en *blind* faller båda i gropan.”

kulina personliga pronomen som refererar till Gud (utan att ta bort maskulina metaforer för Gud) och undviker maskulina ändelser vid adjektiv som står tillsammans med bestämd artikel. Den största utmaningen för den här typen är att fastställa om ett avsnitt enbart refererar till män. Könsnedtonat språk återfinns i bland andra NRSV och CEV.

Den tredje typen, radikalt inkluderande språk, nöjer sig inte med att vara trogen mot källtextens mening, utan går längre för att skapa en bibelöversättning som är tydligt inkluderande för alla. Översättaren åstadkommer detta genom att omformulera patriarkala titlar som används om Gud och Jesus, ta bort maskulina personliga pronomen som refererar till Gud, djävulen eller änglar och reducera antalet maskulina personliga pronomen som refererar till Jesus och män. Dessutom tillämpar översättaren könsneutralt språk på icke namngivna, mindre centrala personer och undviker diskriminerande stereotyper om kvinnor, slavar, judar, svarta och personer med funktionsnedsättningar. Utmaningen för den här typen är att tillämpa strategierna utan att skapa en alltför omskrivande översättning som dessutom gör våld på god svenska. Radikalt inkluderande språk tillämpas i bland andra ILL, NTPI och IB.

Förutom att analysera vilka typer av könsinkluderande språk som används i engelska översättningar och identifiera de strategier och tekniker som översättare använder för att åstadkomma dem har jag också gett konkreta exempel på hur varje typ skulle kunna se ut i en svensk översättning av Nya testamentet. Målet med artikeln är inte att ta ställning för eller emot en viss typ av könsinkluderande språk (även om jag har identifierat hur vissa strategier fungerar sämre i vissa sammanhang och noterat problemet att somliga typer av radikalt inkluderande språk överger avsevärda delar av textens mening för att uppnå något annat). Istället presenterar den en deskriptiv modell av olika typer av könsinkluderande språk, som kan ligga till grund för en diskussion kring huruvida, av vilken typ och i vilken utsträckning det skall användas i nästa stora svenska bibelöversättning. Behovet av en sådan diskussion är uppenbart utifrån det faktum att Bibelsällskapets provöversättning föranleddes av ett mycket kortfattat och smalt direktiv om könsinkluderande språk. Endast när alternativen och konsekvenserna (i fråga om vad de resulterar i för typ av svensk text) är tydliga kan samtalet föras på god vetenskaplig grund.

## Summary

Gender-inclusive language has been consciously applied in almost all significant English Bible translations over the last thirty years. It has only recently been introduced into Swedish Bible translation practices, however, with the test translation of Luke 9:51–19:28 and Galatians issued by the Swedish Bible Society. This fact signals that the next Swedish Bible translation will implement gender-inclusive language.

In this article I have discerned and described three different types of gender-inclusive language that can be implemented cumulatively. The first, gender-accurate language, is found in most recent English Bible translations and involves the use of gender-inclusive language in cases where the meaning of the original text clearly refers to both men and women. Nine different strategies can be implemented to create gender-accurate translations of generic “he,” instances in which the original text employs gender-specific language to refer to both men and women.

The second type, gender-muted language, which is found in NRSV and CEV, implements gender-inclusive language in all passages except those that exclusively refer to men. The dominance of masculine language is further weakened through minor strategies, such as reducing the number of personal pronouns that refer to God.

The third type, radically inclusive language, is found in those translations (such as ILL, NTPI and IB) that seek to resist sexist language and be inclusive to all present readers even if that involves a departure from the meaning of the original text. The strategies employed to achieve this include abolishing all masculine personal pronouns that refer to God and reducing the number of those that refer to Jesus or men, implementing gender-neutral language for some unnamed lesser characters, and avoiding discriminating stereotypes.

Finally, I have given examples of how each type of gender-inclusive language can be implemented in Swedish translations of a number of New Testament passages. Although I do not argue in favor of a specific type (or, indeed, any of them), I hope that this descriptive model and the practical examples of translations will provide a solid foundation for deliberation about whether, in what manner, and to what extent gender-inclusive language should be implemented in the next Swedish Bible translation.